

ÅRSRAPPORT
2012

TEKST

Spesialenheten for politisaker

LAYOUT

Newmarketing AS

TRYKK

PJ-trykk, Oslo

FOTO

Marte Garmann

Getty Images

Stein Bjørge/NTB scanpix

Berit Roald/NTB scanpix

Politiforum

Innhold

Forord	3
Politiets møte med publikum	4
Beslutning om ransaking	6
Notoritet om beslag, ransaking og inkvirering	7
Avkledd i arrest	8
Taushetspliktsbrudd	10
Pågrepnes rett til å forklare seg	11
Riktig bruk av håndjern - om å se det spesielle i det generelle	12
Politiets inngripen mot utenlandske tiggere	14
Politiets informasjonsansvar	16
Politiets plikt til å handle i farlige situasjoner	18
Saksbehandling i to nivåer	20
Statistikk 2012	22
Positive påtaleavgjørelser 2012	26
Utrykninger 2012	30
Rettssaker 2012	32
Administrative vurderinger	37
Spesialenhetens organisering og bemanning	40
Spesialenhetens ledergruppe	42
Kort om noen av Spesialenhetens ansatte	43
Advokater på verv	44
Om Spesialenheten	46
Artikler fra tidligere årsrapporter	47

Forord

Spesialenheten for politisaker er en uavhengig virksomhet som har i oppgave å etterforske og påtaleavgjøre saker som gjelder spørsmålet om ansatte i politiet og påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten. Enheten har ingen formelle bindinger til politiet og er organisert som en egen virksomhet underlagt Justis- og beredskapsdepartementet, Sivilavdelingen. Sivilavdelingen har i tillegg til Spesialenheten et overordnet ansvar for virksomheter som Domstolsforvaltningen, Kommisjonen for gjenopptakelse av straffesaker og Statens sivilrettsforvaltning m.fl. Spesialenheten har som påtalemyndighet de samme fullmakter som statsadvokatene. Riksadvokaten kan instruere Spesialenheten og omgjøre enhetens påtalevedtak.

Spesialenhetens arbeid blir fra tid til annen kritisert fordi en stor andel av sakene ikke fører til straffreaksjon. I forlengelsen av slik kritikk stilles også spørsmål ved om enheten har en hensiktsmessig organisering, om personell som rekrutteres til arbeidet har de riktige kvalifikasjonene og om enheten bør ha tillit. Spesialenheten mener det er viktig at en virksomhet med et så spesielt ansvarsområde blir fulgt med et strengt blikk. Vårt inntrykk er imidlertid at mange av kritikerne har noe mangelfull kunnskap om enheten, den måten vi arbeider på og de rettslige rammene for arbeidet. Blant annet av den grunn har vi i denne årsrapporten

valgt å si noe mer om hvem vi er og om hvordan arbeidet er organisert.

En debatt om enhetens funksjon og måten oppgavene løses på kan ikke alene knytte seg til andelen henleggelse. Det er helt nødvendig å se hva som skjuler seg bak disse tallene. Hvilke saker er det som blir henlagt? Hvorfor fører ikke kritikkverdig opptreden til straffreaksjon? Spesialenheten har på sin hjemmeside i 2011 og 2012 lagt ut sammendrag av alle vedtak i saker innenfor etterforskningsavdeling Vest-Norges ansvarsområde. Sammendragene har reist få spørsmål fra media og publikum. Vår ambisjon ved starten av 2013 er at vi framover skal legge ut sammendrag av vedtak i alle saker. De som ønsker å føre en debatt om ordningen vil følgelig nå få et bredere grunnlag for meningsdannelse. Vårt håp er at kritikere og andre interesserte vil lese materialet som legges ut.

2012 har vært preget av samfunnets oppfølging av terrorhandlingene 22. juli 2011. Etter at 22. juli-kommisjonen la fram sin rapport 13. august 2012 har mye oppmerksomhet vært rettet mot politiets oppgaveløsning. Spesialenheten har innenfor rammen av sitt mandat gjennomgått rapporten og har i januar 2013 konkludert med at det ikke er rimelig grunn til å iverksette etterforskning mot ansatte eller foretak i politiet. Kommisjonen har foretatt et grundig arbeid og det synes i all hovedsak å være enig-

het om kommisjonens faktaframstilling og vurderinger. Rapporten, sammenholdt med blant annet politiets egne evalueringer, ble derfor av Spesialenheten vurdert å gi et godt grunnlag for å vurdere om det er opptrådt på et vis som kan føre til straffansvar og om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Hendelsene 22. juli har blant annet reist spørsmål om polititjenestepersoners handleplikt ved farlige politioperasjoner. Vi har i en artikkel i denne årsrapporten gått noe inn på spørsmålet sett i forhold til grensene for et mulig straffansvar.

22. juli var en ekstraordinær ekstrem hendelse som man i ettertid er enig om kunne ha vært taklet annerledes. Spesialenheten har i en rekke saker gjennom år - i sammenhenger som har vært krevende, men ikke like ekstreme - behandlet lignende forhold. Dette gjelder blant annet spørsmål knyttet til operasjonssentralers kapasitet, behandling av henvendelser fra publikum, sambandsdisiplin og politiets utrykningstid. Politidirektoratet fremstår etter fremleggelsen av 22. juli-kommisjonens rapport å ha en økt forståelse for betydningen av gode systemer for erfaringslæring. Dette vil blant annet gi ny aktualitet til NOU 2009:12, Et ansvarlig politi, åpenhet, kontroll og læring. Et økt fokus på erfaringslæring gir selvsagt også inspirasjon til Spesialenhetens arbeid.

Politiets møte med publikum

Publikum og politiet møtes i mange ulike sammenhenger. For publikum vil møtet kunne være preget av usikkerhet og sterke følelser og det vil ikke sjelden skje under påvirkning av rus. Felles for alle møtene er at det påhviler politiet et ansvar for å opptre profesjonelt. Polititjenestepersonen er den trenede aktøren i møtet med publikum og representerer her samfunnets sivile makt, rednings- og hjelpeapparat.

Standarden som polititjenestepersonens opptreden skal måles mot er sammenfattet i politiinstruksen § 5-2. Her går blant annet fram at en polititjenesteperson skal opptre med ro og beherskelse, at det ikke er tillatt med sårende eller andre upassende uttrykk, at en polititjenesteperson ikke skal la seg provosere og at han eller hun alltid skal opptre høflig mot enhver. Forventningen om profesjonalitet er med andre ord svært høy.

Spesialenheten behandler mange saker som gjelder politiets opptreden i møtet med publikum. Selv om det sjelden er grunnlag for å konkludere med straffansvar, finnes det eksempler på opptreden som viser sviktende profesjonalitet og som kan være til skade for etatens omdømme.

Noen eksempler kan synes å ha sin årsak i at politiet opplever ressursknapphet. Gjennomlytting av samtaler mellom publikum og operatører i politiet kan noen ganger etterlate et inntrykk av at den profesjonelle parten kan være vel så opptatt av å søke etter en begrunnelse for ikke å ta et oppdrag som å klargjøre behovet for å yte hjelp. En operatør ba en mor, som gjentatte ganger hadde

henvendt seg til politiet og oppgitt at hun var svært urolig for sin voksne datter som befant seg sammen med en ustabil og bevæpnet mann, om selv å oppsøke datteren og å skaffe seg bedre oversikt over situasjonen før hun tilkalte politiet. Politidistriktet vurderte senere situasjonen å være så vanskelig at det ble bedt om bistand fra beredskapstroppen.

Mange politioppdrag blir løst på en god måte fordi ansatte i politiet på profesjonelt vis viser nærhet, omtanke og empati. Ansatte i politiet bør etter Spesialenhetens syn likevel være noe tilbakeholden med å bringe for mye av seg og sine personlige erfaringer inn i den profesjonelle dialogen med publikum. Operatøren som snakket med moren i den foran nevnte saken ga blant annet uttrykk for at hun ikke skulle være så bekymret og at hans vurdering var at barn ofte vil klare å løse sine problemer uten hjelp fra foreldrene. Den som mener det er riktig å tone ned alvorlet i en bekymring, må være helt trygg på at det er riktig.

Vi har i Norge i mange sammenhenger en uformell stil. Det gjelder også for politiet. Et spørsmål som kan stilles, er om en slik stil i noen situasjoner, og særlig

ved telefonkontakt, vanskeliggjør det profesjonelle oppdraget. Det er viktig at politiet opptrer med tydelighet og at kommunikasjon innrettes mot å løse politioppgaven best mulig. Spesialenheten mener det ikke kan ses bort fra at en høflig og riktig tilpasset formell tone fra politiets side kan gjøre det lettere å styre samtalen mot det som er viktig og at uønskede og ubegrunnede henvendelser da også lettere vil kunne avskjæres.

Ansatte i politiet bør være nøye med sin ordbruk. Spesialenheten har mottatt anmeldelser hvor det blant annet er reagert på politiets bruk av diagnostiske begrep. En polititjenesteperson skrev om en person i et notat at han «fremstår som psykopat». Personen som hadde oppsøkt politiet for å levere en klage, fikk senere innsyn i notatet. Han fant det svært problematisk at han var omtalt på en slik måte og mente ordbruken var egnet til å svekke tilliten til at politiet kunne behandle hans henvendelser med nødvendig objektivitet. Reaksjonen er forståelig.

En del saker hos Spesialenheten dreier seg om politiets opptreden i forhold til personer som blander seg inn i politiets arbeid. Slik innblanding skjer kanskje

offest i sammenheng med oppdrag ved utesteder eller ved trafikk kontroll. Det finnes eksempler på at polititjenestepersoner i slike situasjoner har latt seg provosere og brukt ulovlig makt. Det har kanskje da offest handlet om erfarne tjenestepersoner som i avhør har gitt uttrykk for en form for slitasje når det gjelder å takle innblanding. Det er viktig at polititjenestepersoner er forberedt på at innblanding kan skje og er trent for å takle slike situasjoner.

■

Beslutning om ransaking

Spesialenheten mottar årlig mange anmeldelser som gjelder ulovlig ransaking. I en del av disse sakene har Spesialenheten funnet grunn til å stille spørsmål ved påtalemyndighetens vurderinger knyttet til kompetanse-reglene i straffeprosessloven.

Primærkompetansen til å beslutte ransaking etter straffeprosessloven § 192 er tillagt retten når mistenkte ikke samtykker, jf. straffeprosessloven § 197 første ledd. Bestemmelsens annet ledd første punktum gir påtalemyndigheten sekundærkompetanse til å beslutte ransaking når det er fare ved opphold, dvs. når en mulig utsettelse i påvente av rettens beslutning kan føre til at formålet ødelegges.

I to saker hvor Spesialenheten har ment at det har vært grunnlag for å reagere med foretaksstraff (2009 og 2012) har påtalemyndighetens vurderinger knyttet til bruk av sekundærkompetanse inngått som ett av flere momenter som har ledet fram til en konklusjon om at det er utvist grov uforstand i tjenesten. I begge sakene har spørsmålet om behov for å ransake på en adresse kommet opp i sammenheng med planlagte aksjoner. Det var fra retten truffet beslutning om ransaking på flere adresser. Politiet fant det imidlertid rett i forkant av gjennomføringen av aksjonene hensiktsmessig å ransake flere steder og valgte «i siste liten» å legge fram spørsmålet for påtalemyndigheten. Det har for de konkrete adressene/sakene ikke vært mulig å se at en utsettelse ville ha ført til at formålet med ransakingen ble ødelagt. Vurderinger som knytter seg til hva som vil være praktisk og effektivt for politiet kan etter Spesialenhetens vurdering ikke begrunne at sekundærkompetanse benyttes.

Spesialenheten har også bemerket at beslutninger i saker hvor sekundærkompetanse er benyttet har vært gitt lang gyldighetstid. I noen tilfelle mer enn tre dager. Gyldighetstiden - politiets frist for

å gjennomføre ransakingen - har vært så lang at den ikke harmonerer med forutsetningen om at en utsettelse i påvente av rettens behandling kan føre til at formålet med ransakingen ødelegges. ■

Notoritet om beslag, ransaking og inkvirering

Spesialenheten har hatt til behandling flere saker der politiets håndtering av beslaglagte gjenstander og eiendeler fratatt arrestanter under innsettelse i arrest ikke har vært i tråd med kravene som i regelverket stilles til registrering og oppbevaring.

Ved Spesialenhetens etterforskning av enkelte anmeldelser som knytter seg til at gjenstander har bortkommet under politiets besittelse, har det vist seg at politiets registrering av gjenstander og eiendeler har vært ufullstendig og for summarisk i forhold til de krav som stilles i regelverk og rundskriv fra Politidirektoratet. En nøyaktig og utførlig nedtegnelse av ting og eiendeler som beslaglegges og fratras arrestanter ved innsettelse i arrest, etablerer notoritet over de gjenstander politiet til enhver tid er i besittelse av. Politiet vil ved dette ha mulighet til å undersøke og eventuelt imøtegå påstander om at gjenstander har forsvunnet, noe som igjen antas å ville redusere antallet anmeldelser til Spesialenheten om slike forhold.

I en av sakene Spesialenheten har hatt til behandling, ble et politidistrikt anmeldt etter at en del gjenstander var bortkommet i forbindelse med politiets ransaking og beslag fra en forretning. En rekke av de beslaglagte gjenstandene var ikke oppført med egne løpenummer i beslagsrapporten, men registrert samlet. Spesialenhetens etterforskning viste blant annet at beslagsrapporten ikke inneholdt en så utførlig og nøyaktig angivelse av gjenstandene som straffeprosessloven og Politidirektoratets rundskriv gir anvisning på. Beslaget var heller ikke håndtert i samsvar med politidistriktets lokale instruks om behandling av beslaglagte penger/verdisaker. Selv om beslaget ikke ble registrert og oppbevart i tråd med lov og instruks, fant ikke Spesialenheten at forholdene utgjorde en straffbar handling. Politidistriktet ble imidlertid bedt om å gjennomgå saken administrativt.

En annen sak Spesialenheten hadde til behandling i 2012 gjaldt anmeldelse av politiet for tap av smykker i forbindelse med at en person ble innsatt i arrest. Arrestanten ble først innbrakt til arrest ved et lensmannskontor, og deretter samme dag transportert videre til sentralarresten ved en politistasjon. Ved innsettelsen ved lensmannskontoret ble det registrert at arrestanten var fratatt «Diverse smykker». Utskrift fra PO-loggen viste at det elektronisk var haket av for at smykkene var utlevert, men det fantes ikke dokumentasjon på at arrestanten hadde kvittert for mottak av smykkene. Spesialenheten mente at det fremsto som uklart om de smykker arrestanten mente var bortkommet, ble registrert inn ved lensmannskontoret. Det ble vist til at beskrivelsen av eiendelene under registreringen ved lensmannskontoret ikke kunne anses tilstrekkelig presis. Da det knyttet seg tvil til om politiet hadde mottatt de smykker arrestanten mente var bortkommet, ble saken henlagt etter bevisets stilling.

■

Avkledd i arrest

V isitasjon ved innsettelse i arrest reguleres av politiloven § 10 og politifinstruksen § 9-3. Det følger av politiloven § 10 tredje ledd at personer som settes i arrest, kan fratras alle gjenstander som er egnet til å skade vedkommende selv eller andre. Av forskrift om bruk av politiarrest § 2-6 fremgår at alle personer som må tilbringe natten i politiarrest, skal få utlevert rengjort madrass og teppe eller tilsvarende. Dersom hensynet til den enkelte innsatte tilsier det, kan utlevering av teppe eller tilsvarende utsettes av sikkerhetsmessige grunner. De nevnte bestemmelsene må ses i lys av politiloven § 6, som angir grunnprinsipper for all utøvelse av politimyndighet. I bestemmelsens annet ledd oppstilles krav om at politiet ikke skal ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhenktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. Videre må de midler som anvendes være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig.

Spesialenheten behandlet i 2012 en sak der en person ble kledd naken under inkvirering og deretter låst inn på en celle. Etter at sprinkleranlegget på cellen ble utløst, ble personen flyttet til en celle som var ment for kortvarige opphold, og ble sittende der i drøyt seks timer uten

klær, teppe og madrass. Unnlatelsen av å gi personen dette utstyret skyldes ikke hensynet til arrestanten selv, men sikkerheten til arrestforvareren som var på vakt. Spesialenheten bemerket at enheten i flere saker har reist spørsmål om gjeldende regelverk om sikkerhetsvisitasjon åpner for at alle som settes i arrest strippest helt, og at regelverket må forstås slik at innholdet i sikkerhetsvisitasjonen må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle. Spesialenheten henla saken mot arrestforvareren som var på vakt og kom til at det heller ikke var hensiktsmessig med foretaksstraff. Henleggelsen ble påklaget og under riksadvokatens behandling ble det blant annet uttalt at det forelå flere alternativer til at arrestforvareren skulle gå inn på cellen alene med teppe, madrass og klær. Arrestforvareren kunne bedt om bistand fra andre, flyttet arrestanten på en annen celle hvor utstyret lå klart, eller sørget for at klær og eventuelt et teppe ble lagt på cellen gjennom luken i døren. Riksadvokaten mente at forholdet fremsto som et brudd på forskrift om bruk av politiarrest § 2-6 første ledd, og var videre enig med Spesialenheten i at situasjonen lignet på hendelser som Den europeiske menneskerettsdomstolen har karakterisert som brudd på EMK artikkel 3.

Riksadvokaten kom, under tvil, til at unnlatelsene ikke var så klanderverdige

Spesialenheten har behandlet flere saker der personer har blitt kledd helt naken under sikkerhetsvisitasjon i forbindelse med innsettelse og opphold i arrest. Rettspraksis fra Den europeiske menneskerettsdomstolen viser at kroppsvisitering av frihetsberøvede personer, herunder avkledding og intim undersøkelse, kan innebære en krenkelse av EMK artikkel 3 om tortur eller umenneskelig eller nedverdiggende behandling, dersom den gjennomføres uten et legitimt formål og passende respekt for menneskelig verdighet. Spesialenheten har lagt til grunn at omfanget av en sikkerhetsvisitasjon må vurderes konkret i hvert enkelt tilfelle.

at det kunne konstateres straffskyld mot arrestforvareren, men mente at de aktuelle tjenestepersonenes unnlaterelser samlet sett innebar en overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1, og ila politidistriktet foretaksstraff.

I 2012 etterforsket Spesialenheten en sak som gjaldt visitasjon av en person i forbindelse med innsettelse i arrest. Personen var mistenkt for økonomisk kriminalitet og ble etter avhør innsatt i arrest i påvente av at andre avhør i saken skulle avsluttes. I forbindelse med inkviseringen måtte vedkommende strippe inne på cellen og stille seg i knebøyd stilling. Deretter fikk han kle på seg igjen. Visitasjonen ble gjennomført i overensstemmelse med arrestinstruksen ved politidistriktet og praksis ved politistasjonen. Under henvisning til at omfanget av en sikkerhetsvisitasjon må vurderes konkret, mente Spesialenheten at stripping i det foreliggende tilfellet ikke var nødvendig av sikkerhetsmessige hensyn. Eftersom visitasjonen ble gjennomført i tråd med daværende praksis ved politidistriktet, mente Spesialenheten at polititjenestepersonen ikke kunne sies å ha opptrådt straffbart. Spesialenheten vurderte også om det var grunnlag for foretaksstraff for politidistriktet, men konkluderte med at slik straff ikke var hensiktsmessig. Riksadvokaten tok ikke til følge klage over vedtaket.

En kvinne som var innsatt i arrest, ble fratatt klærne etter at hun inne på cellen knyttet sin genser rundt halsen. Hun fikk ikke utdelt teppe. Kvinnen hadde ved tre tidligere anledninger knyttet tekstiler rundt halsen under opphold i arresten. Det var to mannlige tjenestepersoner som fratok henne klærne og forestod påfølgende inspeksjoner og kontakt. Etter om lag fem timer ble hun løslatt. Spesialenheten henla saken mot de to mannlige tjenestepersonene og politidistriktet. Det ble blant annet bemerket at begrunnelsen for utsatt utlevering av teppe isolert sett var legitim, men at det etter politiloven § 6 og praksis fra Den europeiske menneskerettighetsdomstolen, må foretas en vurdering av om midlet som brukes er nødvendig og forholdsmessig. Det ble vist til at kvinnen i perioder av oppholdet i arresten burde fått dekket seg til og varmet seg under kontinuerlig tilsyn, og at tilsynet av kvinnen ble ivaretatt av en person av samme kjønn. Videre viste Spesialenheten til at opphold i arrest i seg selv er et alvorlig inngrep. Ytterligere belastende situasjoner som i den foreliggende saken må derfor søkes unngått. Saken ble oversendt politidistriktet for administrativ vurdering.

■

Å gi opplysninger om at en person ikke er omhandlet i politiets registre kan medføre straffansvar.

Taushetsplikts- brudd

Borgarting lagmannsrett behandlet i oktober 2012 spørsmålet om det å utgi såkalt «negativ» informasjon fra politiets registre er straffbart.

Spesialenheten for politisaker tok i mai 2011 ut en tiltale mot en polititjenesteperson for brudd på taushetsplikt. Polititjenestepersonen ble kontaktet av en venninne som spurte om han kunne gjøre undersøkelser om en bekjent. Hun var bekymret for om denne personen hadde havnet i dårlig selskap. Tjenestepersonen søkte på navnet i politiets registre og fant ingen registreringer. Samme dag sendte han en tekstmelding til sin venninne hvor han skrev: «Finner ingenting».

Polisitjenestepersonen ble dømt for overtredelse av straffeloven § 121 i tingretten. Han erkjente de faktiske forhold, men mente at han ikke hadde handlet rettsstridig bl.a. med henvisning til praksis i politidistriktet. Borgarting lagmannsrett slapp tjenestepersonens anke gjennom til behandling. Lagmannsretten fant at tjenestepersonen, ved å opplyse at en person ikke er omhandlet i politiets registre til en annen privatperson, brøt lovbestemt taushetsplikt. Lagmannsret-

ten bemerket for ordens skyld at det ikke var ført bevis for noen lokal praksis for å gi ut opplysninger fra strafferegisteret eller politiets øvrige registre i de tilfellene hvor en ikke fant noe. Da lagmannsretten fant bevis at tjenestepersonen opptrådte forsettlig, ble han dømt for overtredelse av straffeloven § 121.

Pågrepnes rett til å forklare seg

Spesialenheten for politisaker ser at det i en del saker går lang tid fra en person er pågrepet fram til vedkommende er gitt mulighet til å forklare seg. Av straffeprosessloven § 180 følger at den som er pågrepet «snarest mulig» skal gis adgang til å forklare seg for politiet.

Offe synes ønsket om å forskyve avhøret av den pågrepne ikke å ha sammenheng med behov for å gjennomføre teknisk eller taktisk etterforskning forut for avhøret, men å være begrunnet i bemanningsmessige forhold, andre oppdrag og politiets arbeidsplaner. Pågripelse og innsetting i politiarrest er et inngripende tiltak. Hensynet til rettssikkerhet og kontradiksjon tilsier at den pågrepne snarest bør gis mulighet til å imøtegå anklagen som pågripelsen grunner i. Politiets bemanningsplaner må være tilpasset slik at dette behovet kan imøtekommes. I mange saker vil det være en uforholdsmessig belastning å vente med å avgi forklaring til ut på dagen påfølgende dag. I en del saker hvor den pågrepne sitter lenge før avhør gjennomføres, løslates den avhørte straks avhøret er gjennomført og saken blir henlagt eller avgjort med bot. Mer effektive rutiner for gjennomføring av avhør ville følgelig medført en mindre belastning for den pågrepne og redusert bruken av politiarrest.

Spesialenheten mener politiet i saker hvor den pågrepnes situasjon og sakens karakter åpenbart innebærer en sterk emosjonell belastning for den pågrepne,

bør være nøye med å legge til rette for at den pågrepne raskt får mulighet til å forklare seg. Det er i slike sammenhenger eksempler på at den pågrepne i politiarresten har tilført seg skade eller tatt sitt eget liv før avhør er gjennomført.

Spesialenheten mener det ikke kan ses bort fra at endringer i regelen i straffeprosessloven § 183 har påvirket politiets praksis for gjennomføring av avhør av den pågrepne. Mens politiet tidligere så vidt mulig skulle framstille den pågrepne for framstilling påfølgende dag, åpner regelen for at politiet nå kan framstille den pågrepne for fengsling først den tredje dagen etter pågripelsen. Det har ved regelendringen åpenbart ikke vært lovgivers hensikt å foreta noen endring i den pågrepnes rett til å forklare seg snarest mulig.

■

Riktig bruk av håndjern

Om å se det spesielle i det generelle

Tekst og bilde: Professor Tor-Geir Myhrer

For Spesialenheten er det nødvendig å ha kontakt med forskningsmiljøer som arbeider med spørsmål som omfattes av enhetens mandat. I 2012 ga professor ved Politihøgskolen, Tor-Geir Myhrer, ut boken «Bastet og bundet. Rettslige rammer for bruk av håndjern.» I boken finnes eksempler fra saker behandlet av Spesialenheten. Professor Myhrer har på forespørsel fra Spesialenheten skrevet en artikkel om temaet til bruk for enhetens årsrapport.

Håndjern er hjelpemiddelet som politiet offest gjør bruk av i sin operative tjenesteutøvelse. Bruken er regulert i politiinstruksen § 3-2 tredje ledd og § 11-3, begge sammenholdt med de polisiære grunnkravene i politiloven § 6.

Allerede da Justisdepartementet forbedret den någjeldende politiinstruksen, ble det uttrykt bekymring for at håndjern ofte ble benyttet uten noen konkret vurdering i det enkelte tilfellet. Med bakgrunn i etterforskede saker har Spesialenheten gitt uttrykk for det samme i sin årsmelding for 2008 side 16.

Da jeg i 2012 ga ut boken «Bastet og bundet» om de rettslige rammer for bruk av håndjern, var det to spørsmål som opptok journalistene: Brukes håndjern for mye, og brukes de galt? Vi har ingen statistikk over antallet tilfeller hvor politiet gjør bruk av håndjern. Basert på antall pågrepelser og innbringelser har jeg anslått at tallet er minst 50.000 årlig. Jeg har ikke noe grunnlag for å mene noe om dette antallet er passe, for stort, eller eventuelt for lite. Det er heller ikke grunnlag for å hevde at politiets bruk av håndjern i betydelig utstrekning anvendes i strid med reglene. Men selv om man legger til grunn at 95 % av bruken er riktig, innebærer det store antallet at det

likevel er mer enn 2.500 personer som med større eller mindre rett kan klage på politiets håndjernsbruk. Kanskje var disse sammen med venner eller familie da politiet grep inn, og hvert år kan det derfor lett bli flere tusen mennesker som reagerer på denne politiatferden. Gal eller uskjønnsom bruk av håndjern kan derfor bli en omdømmebelastning for politiet.

Kan det pekes på noen fellesnevnerne for tilfellene av tvilsom håndjernsbruk? På bakgrunn av min gjennomgang av praksis, er det i alle fall mulig å trekke fram to sentrale momenter: Ulovlig motiv og «stivnet skjønn».

Håndjern kan benyttes når det er nødvendig og forholdsmessig for å avverge vold, flukt, selvbeskadigelse eller bevisforspillelse. Det er derfor åpenbart ikke adgang til å bruke håndjern på noen fordi vedkommende «fortjener» det eller for å straffe han eller henne. På samme måte kan håndjern heller ikke brukes i avskrekkende øyemed, som for eksempel å føre butikktyven ut av forretningen påsatt håndjern til skrekk og advarsel for andre potensielle lovbrøyttere.

Bestemmelsen i politiinstruksen § 3-2 tredje ledd åpner for en ganske vid bruk av håndjern. I hvilken utstrekning denne

adgangen skal brukes, må avgjøres ut fra et konkret skjønn basert på kravene om nødvendighet, forholdsmessighet og forsvarlighet i politiloven § 6. Den viktigste grunnen til uskjønnsom eller direkte lovstridig bruk av håndjern, skyldes at vurderingen av forholdsmessigheten unnlates, og at håndjern påsettes som en ren rutine. Resultatet av dette kan bli at håndjern benyttes selv om det er forhold knyttet til personen eller situasjonen som gjør det til en særlig belastning.

Om forhold knyttet til personen, er det nærliggende først å peke på lav eller høy alder. Selv om det for eksempel av hensyn til bevisforspillelsesfaren kan være behov for å sette håndjern på personer som er tilstede i en leilighet hvor det er foretatt en pågrepelse og som det skal ransakes i, kan det være grunn til å foreta en ekstra vurdering av om dette er påkrevd også overfor 12-13 åringen eller bestemor på 78 år, som oppholder seg i leiligheten. Personer med somatiske eller psykiske lidelser kan også kreve en særskilt vurdering i forhold til tilfeller hvor det ellers er uproblematisk å gjøre bruk av håndjern. For en person med langt fremskredet leddgikt kan det for eksempel være meget smertefullt å bli påsatt håndjern på ryggen. Politiet må av ulike grunner ofte ta hånd om personer med psykiske lidelser. Her krever bruk av hånd-

jern en særlig vurdering. Dels fordi personen kan reagere unormalt sterkt på å bli påsatt håndjern, samtidig som det ofte også er en større risiko for atferd som gjør bruk av håndjern særlig påkrevd.

Situasjonen kan også gjøre bruk av håndjern til en særlig belastning. Det kan for eksempel være at man blir utsatt for en særlig ydmykende eksponering. Ekstra ille er dette hvis personer man kjenner, som naboene, arbeidskollegaer, venner mv, for eksempel ser en ført til eller fra politibilen påsatt håndjern. I initialfasen i en etterforskning hvor det kanskje er uklart både om det har forekommet noe straffbart og hvem som er ansvarlig for det, kan det være grunn til å vurdere forholdsmessigheten av en slik «gapestokk». Et klassisk problem både nasjonalt og internasjonalt, er bruk av håndjern overfor pågrepne eller innsatte som skal til behandling hos lege eller på sykehus. Her krever forholdsmessighetskravet i politiloven § 6 at den ansvarlige tjenestepersonen nøye vurderer om håndjernene må være på under undersøkelsen eller behandlingen. Det må bl.a. vurderes om ikke tilstrekkelig sikkerhet kan oppnås uten bruk av håndjern, for eksempel ved å anvende tre tjenestepersoner i stedet for to. Det er ganske snevre grenser for hvilken nedverdiggende behandling som

kan forsvares med henvisning til knappe polititressurser. Dette er også noe som må tas i betraktning selv om personen bare nedverdiggendes i egne øyne. Krever politiet under en transport at pågrepne av sikkerhetsmessige grunner må spise med håndjern på, med den følge at det både blir strevsomt og grisete, skal det ikke mye til før forholdsmessighetskravet i politiloven § 6 er krenket. I slike tilfeller kan man også fort komme til å skøyte på tynn is i forhold til vernet mot nedverdiggende behandling i EMK art. 3.

Det er også situasjoner som krever en særskilt vurdering av håndjernsbruken, mer av hensyn til forsvarligheten enn forholdsmessigheten. Den utagerende festdeltager som fra St. Hans-festen på tørt og godt sommerføre uproblematisk kan føres ut i politibilen påsatt håndjern på ryggen, må bli gjenstand for en annen vurdering når han eller hun skal hentes på nyttårsfesten på isete og glatt føre.

For polititjenestepersonene er bruk av håndjern dagligdags og vanlig. Det er derfor naturlig at det etableres uformelle generelle rutiner for hvordan situasjonene takles. En god og forstandig tjenesteutøvelse krever likevel alltid at tjenestepersonen også har et våkent øye for å se det spesielle i det generelle.

■

Politiets inngripen mot utenlandske tiggere

Flere utenlandske tiggere anmeldte i 2012 politiet i Oslo. Sakene har for Spesialenheten i hovedsak reist spørsmål om lovligheten av politiets ordensmessige inngripen, blant annet ved bortkjøring av personer fra et sted til et annet sted som ligger flere kilometer unna. Tiggere har blant annet oppgitt å ha blitt bortkjørt til bensinstasjoner langs E-18 mot Sverige.

Politiet i Oslo har framhevet at det har vært ordensmessige utfordringer knyttet til utlendinger som har oppholdt seg i byen for å tigge til livets opphold. Det oppgis å være brukt store ressurser for å opprettholde ro og orden, hindre ulovlig camping mv. Det er vist til at næringsdrivende har klaget over tilgrising, nasking og plagsom opptreden overfor kunder. Politiet i Oslo har internt utarbeidet flere skriv og tiltakskort om hvordan ordensmessige spørsmål forbundet med tigging skal håndteres. Politidistriktet har i brev til Politidirektoratet vist til at situasjonen som har oppstått reiser flere

spørsmål, herunder om politiloven og kommunale vedtekter gir et godt nok hjemmelsgrunnlag for de tiltak som anses påkrevet.

Bortkjøring er et tiltak som ikke har noen klar forankring i politiloven av 1995. Tiltaket, som kan oppfattes å være et lempeligere alternativ til innbringelse, har i noe omfang vært benyttet av politiet for å løse opp i ordensmessige spørsmål og for å hindre at personer som forstyrrer den alminnelige orden straks gjenopptar aktiviteten som det er grepet inn i forhold til. Høyesterett har i en avgjørelse som gjelder en hendelse før politilovens ikrafttreden (Rt. 1995 s. 1195) - hvor det den gang ble lagt til grunn at bortkjøring var en ordensmessig inngripen i kraft av politiets generalfullmakt - uttalt at en viss bortkjøring kan godtas og at spørsmålet er hvor langt og til hva slags sted bortkjøringen kan skje.

Spesialenheten har påpekt at det er tvilsomt om bortkjøring i alle sammen-

henger kan anses å være et forsvarlig og forholdsmessig inngrep overfor personer som bedriver tigging og som ikke har noe sted å bo. Etter Spesialenhetens vurdering synes politiet i noen tilfeller heller ikke å ha foretatt en konkret bedømmelse av forholdsmessigheten ved inngrepet. Å bli kjørt bort vil være et mer inngripende tiltak for en eldre person med helseproblemer enn for en ung mann som er rask til bens. Spesialenheten mener også det i lys av Høyesteretts avgjørelse kan stilles spørsmål ved politiets valg av steder for bortkjøring. Flere personer som har vært bortkjørt har oppgitt at de er kjørt til steder hvor det har vært vanskelig å orientere seg og ta seg bort fra. Det er i sammenheng med bortkjøring også vist til språkproblemer og at bortkjøringen har medført at de har vært skilt fra sitt reisefølge.

Spesialenheten har også i saker som gjelder politiets bruk av bortvisning som ordensmessig inngrep mot tiggere (forbud mot opphold i et bestemt område)

reist enkelte spørsmål knyttet til gjennomføringen. Dette gjelder blant annet i forhold til tiltakets varighet. Tiltakets varighet bør etter Spesialenhetens vurdering begrenses til den tidsperiode som kreves for å løse opp i den aktuelle situasjonen. Etter Spesialenhetens vurdering kan for eksempel ikke klager fra næringsdrivende eller publikum om «aggressiv tigging» begått av noen få personer åpne for at større grupper kan bortvises fra et sted i lengre tid. I noen tilfeller er oppgitt at bortvisningen har hatt en varighet av 48 timer.

Et forhold som har vanskeliggjort Spesialenhetens arbeid med anmeldelser fra utenlandske tiggere er at politiets logging av oppdrag synes å være mangelfull. Det har ved anklager om urettmessig bortkjøring eller andre inngrep vært vanskelig å finne fram til hvilken patrulje som har utført oppdraget. Dette, selv om det i politidistriktet er gitt direktiver om at oppdrag knyttet til utenlandske tiggere skal loggføres. Det er i flere

anmeldelser anført at politiet har opptrådt på et vis som har medført at personer har følt seg krenket. Påstandene har på grunn av politiets mangelfulle logging vært vanskelige å forfølge.

Det har ikke vært grunnlag for å konkludere med straffansvar i noen av sakene som Spesialenheten har behandlet. Spesialenheten har imidlertid oppfordret politiet til å gjennomgå sin egen praksis i forhold til ordensproblemer knyttet til tigging. Det er i den sammenheng understreket at rutiner og praksis for logging av tiltak må forbedres.

■

Ny teknologi og nye medier åpner for raskere informasjonsformidling fra politiet til publikum. At informasjon kan formidles raskt og forventes kommentert raskt, kan være en utfordring for den som representerer politiet. Når det går fort, er det risiko for at en kan komme til å si ting som ikke burde ha vært sagt. Effektiv informasjonsformidling fra politiet ved større aksjoner har også medført at det har vært stilt spørsmål om prioriteringene hos politiet har vært riktige.

Politiets informasjons- ansvar

En huseier i en mindre by var i konflikt med en leietaker. Leietakeren og leietakerens barn ble skremt av huseierens opptreden og kontaktet politiet. En politipatrulje reiste ut på adressen og oppfordret kl. 21.30 huseieren om ikke å ta ny kontakt med leietakeren samme kveld. Byens lokalavis (nettutgaven) la samme kveld kl. 22.50 ut en artikkel med overskriften «Huseier oppførte seg truende mot småbarnsmor». Selv om det fra politiets side ikke var gjennomført noen etterforskingstiltak knyttet til hendelsen, var politidistriktets operasjonsleder i artikkelen referert å ha uttalt at huseieren må forvente en straffreaksjon. Av artikkelen gikk fram hvilken bydel hendelsen fant sted i og huseierens alder. Saken mot huseieren ble senere henlagt hos politiet.

Huseieren mente seg uthengt i avisen og anmeldte politiet til Spesialenheten for å ha utvist grov uforstand i tjenesten. Spesialenheten kunne i sammenheng med saken ikke se at politiet ved å gi opplysninger til media ivaretok sitt informasjonsansvar eller informasjonsbehov hos publikum. Saken var ikke en straffesak av alvorlig karakter og den aktuelle hendelsen hadde ikke funnet sted i det offentlige rom. Spesialenheten stilte også spørsmål ved om operasjonsleder her skulle ha uttalt seg om sakens påtalemessige behandling. Saken ble av Spesialenheten sendt til politidistriktet for administrativ vurdering.

Av og til vil man i media få referert episoder fra politiets oppdragslogg som oppfattes å være underholdende og ha en humoristisk side. Siden det har vært en sak for politiet, vil episoden som regel også ha en ulykkelig side for noen av de som har spilt en rolle i hendelsesforløpet. Det er vanskelig å se at politiet ivaretar et informasjonsansvar ved å formidle opplysninger om slike hendelser. I mange sammenhenger vil det, særlig der hvor stedsnavn inngår i referatet, være en åpenbar risiko for identifisering i visse miljøer. Det er viktig at politiet viser åpenhet om sitt arbeid. Offentlighet som går lengre enn lovgivningen krever, og som savner en fornuftig begrunnelse, er imidlertid neppe egnet til å bygge tillit i alle deler av befolkningen.

En politileder valgte i sammenheng med en stor redningsaksjon for å finne savnede selv å informere publikum om arbeidet med aksjonen på twitter. Pårørende til omkomne anførte i sammenheng med en anmeldelse rettet mot gjennomføringen av politiets redningsoppdrag at lederens bruk av twitter illustrerte at politiets prioriteringer i sammenheng med aksjonen var uriktige. Deres syn var at lederen skulle ha viet all sin oppmerksomhet til selve redningsoppdraget.

Spesialenheten har ikke svart på spørsmålet om hvordan politiet bør løse sitt informasjonsoppdrag. Artikkelen er

skrevet fordi Spesialenheten har mottatt anmeldelser som viser at det i sammenheng med en rask utvikling – hvor nye arenaer for informasjonsformidling og informasjonsutveksling introduseres – kan være behov for refleksjon og – om nødvendig – direktiver.

Politiets plikt til å handle i farlige situasjoner

Politiet skal beskytte og verne mot alt som truer den alminnelige tryggheten i samfunnet. For den enkelte tjenesteperson betyr det at han eller hun både etter ordre og på eget initiativ er pliktig til å utsette seg selv for fare for å gjennomføre tjenesteoppdrag. Hvilke konsekvenser har det for den tjenestepersonen som ikke kaster seg i vannet for å redde liv, som vegrer å følge ordre fordi han eller hun vurderer den som for risikabel å følge eller hva hvis motet svikter?

Spørsmålet om politiets handleplikt i farlige situasjoner er i forbindelse med granskingen av politiets håndtering av terrorhandlingene 22. juli 2011 utredet nærmere. Professor emeritus Henning Jakhelln skrev på oppdrag for 22. juli-kommisjonen en utredning med tittelen «Innsatsaksjoner og innsatspersonellets plikt til å utføre arbeidsoppgaver med særlig faregrad». Til Politidirektoratets egen evaluering har professor Tor-Geir Myhrer skrevet en utredning med tittel «Handleplikt ved farlige politioperasjoner.»

Utredningene bidrar til å opplyse et område det ikke er skrevet så mye om tidligere verken i juridisk teori eller rettspraksis. Utredningene etterlater ikke tvil om at det følger både av reglene som regulerer politiets virksomhet og arbeidsforholdet at tjenestepersoners handlings- og lydighetsplikt omfatter å utsette seg selv for betydelig fare. Det er kun i situasjoner der tjenestepersonen vil bli utsatt «for en fare som ikke under noen omstendighet er akseptabel» eller som må anses «klart uforsvarlig ut fra en bedømmelse av den konkrete situasjonen», at tjenestepersonen ikke har handleplikt eller ikke må adlyde ordre.

Utredningene gjelder ikke konsekvensene av ikke å handle eller nekte ordre.

Etter omstendighetene vil et brudd på handleplikten eller nektelse av å følge ordre om å handle i en farlig situasjon, kunne være straffbart som grov uforstand i tjenesten, brudd på tjenesteplikt eller også andre straffebud som gjelder hjelpeplikt. Tjenesteliggende reaksjoner etter tjenestemannsloven fra arbeidsgiver kan selvfølgelig også være en konsekvens av slike handlinger. Det vises til Rt. 1989 s. 329 som gjaldt en sak hvor en polititjenesteperson i hundetjenesten i Oslo hadde blitt avskjediget fordi han nektet å hjelpe til ved ettersøkning i et annet politidistrikt etter væpnede bankranere. Han hadde forgjeves forlangt å få med fire mann fra beredskapstroppen som sikring. Høyesterett fant at det ikke var berettiget å nekte å adlyde ordre med den begrunnelse at det dreide seg om et farlig oppdrag. Krenkelsen av tjenesteplikten ble imidlertid ikke ansett å være en så grov tjenesteforsømmelse at avskjed var berettiget. Det ble blant annet lagt vekt på at tjenestepersonen ikke hadde til hensikt å unndra seg oppdraget, men å få det gjennomført på den etter hans oppfatning mest betryggende måte.

Spesialenheten avgjorde i 2012 en sak som gjaldt anmeldelse for ikke å ha handlet for å redde liv. En bil med fire ungdommer i hadde kjørt ut for kaia og lå i vannet. To jenter omkom. En av

de pårørende anmeldte politiet som kom til stedet blant annet for at de ikke umiddelbart hoppet i vannet for å forsøke å redde personer inne i bilen. Spesialenheten henla saken mot tjenestepersonen som tok beslutningen om at politiet ikke skulle ta seg ned i vannet i forhold til straffeloven § 325 nr. 1 som intet straffbart forhold anses bevist. Hans handlingsplikt i situasjonen ansås ut fra omstendighetene oppfylt ved de tiltak som ble iverksatt og koordinert. Tjenestepersonens helhetlige bedømmelse av situasjonen, hvor det ble lagt vekt på temperatur i vannet, bilens posisjon og fare for ny ulykke ses ikke å kunne karakteriseres som kvalifisert klanderverdig opptreden. At tjenestepersonen foretok en adekvat vurdering av situasjonen ble blant annet støttet av forklaring fra tre dykkere fra brannvesenet som også kom til stedet. Riksadvokaten har etter klage fra pårørendes advokat opprettholdt Spesialenhetens avgjørelse.

I Spesialenhetens vurdering av om det var rimelig grunn til å iverksette etterforskning mot enkeltpersoner i politiet for håndtering av terrorhandlingene 22. juli 2011, ble spørsmål om handlingsplikt og lydighetsplikt omtalt. Når Spesialenheten ikke fant grunn til å iverksette etterforskning mot noen enkeltpersoner var det blant annet begrunnet i at den

strafferettslige bedømmelsen ikke kan legges helt opp mot den opptreden som i ettertid fremstår som den ideelle. Det ble her også lagt vekt på 22. juli hendelsenes samlede omfang og at en rekke faktorer var bestemmende for hvordan politiets oppdrag denne dagen ble løst. Spesialenhetens vurdering var at det ikke var forholdsmessig å iverksette etterforskning med henblikk på å klargjøre om enkeltpersoner i den operative styrken kunne holdes strafferettslig ansvarlig.

Oppfatningen om hvor stor risiko som er akseptabel er neppe lik hos alle. Spørsmålet vil når det reises også måtte bero på et konkret skjønn. Spesialenheten mener det er viktig at politiet – så langt det er mulig – søker å klargjøre hvilket krav til handling som påhviler politiet som etat og den enkelte tjenesteperson når liv står i fare.

■

Saks- behandling i to nivåer

Spesialenheten er en etterforsknings- og påtaleenhet. Virksomheten styres av straffeprosessloven, påtaleinstruksen og direktiver fra Riksadvokaten. Saksbehandlingen skjer i to nivåer. Sjefen for Spesialenheten skal ikke delta i eller gi detaljerte føringer for etterforskningsavdelingens arbeid.

ETTERFORSKINGS-AVDELINGENE

1

Mottak av anmeldelse/sak

Spesialenheten mottar anmeldelse fra privatpersoner, advokater eller fra politidistrikt. I noen tilfeller oppretter Spesialenheten selv sak for eksempel på bakgrunn av medieoppslag.

I følge straffeprosessloven er det obligatorisk etterforskning i saker hvor en person er død eller alvorlig skadet som følge av tjenestehandling eller mens personen var tatt hånd om av politi eller påtalemyndighet.

2

Undersøkelser

Spesialenheten foretar undersøkelser for å vurdere om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning. Ofte vil anmelder bli avhørt for å utdype anmeldelsen. Dokumentasjon hos politiet som oppdragslogg for en hendelse eller lyd- og videomateriale fra arresten innhentes. Dersom det finnes en «spellsak» hos politiet – dvs en straffesak mot den som anmelder politiet til Spesialenheten – vil dokumenter fra denne saken som regel bli innhentet.

3

Etterforskning

Spesialenheten har adgang til å benytte alle lovlige etterforskningsmetoder. Bevisinnhenting i Spesialenhetens saker skjer først og fremst ved avhør av anmelder, vitner og mistenkte. I noen saker er det grunnlag for ransaking, pågrepelse og varetektsfengsling. I de fleste saker vil det være innhentet dokumentasjon som ledd i de innledende undersøkelser. Ut over det kan det for eksempel være relevant å foreta åstedsundersøkelser, innhente medisinske vurderinger, beslaglegge telefon eller pc og innhente logger for bruk av politiets registre.

4

Skriflig innstilling til Sjefen for Spesialenheten

Når en sak anses tilstrekkelig opplyst, sendes saken til Sjefen for Spesialenheten med en skriflig innstilling. Innstillingen skrives av en av avdelingens fast ansatte jurister eller av en av advokatene på verv. Nærmere omtale av advokatene på verv, se side 44-45.

SJEFEN FOR SPESIALENHETEN

1

Skrifflig begrunnet vedtak i alle saker

Sjefen for Spesialenheten avgjør alle enhetens saker (unntatt saker hvor påtalespørsmålet avgjøres av Kongen i statsråd eller riksadvokaten). I alle saker – også saker som henlegges uten etterforskning – fattes et skrifflig begrunnet vedtak. I vedtaket redegjøres det for hva som er anmeldt, hvilke undersøkelser/etterforskning Spesialenheten har foretatt, hvilket faktum som legges til grunn og en juridisk vurdering av forholdet. Vedtaket skrives av en av juristene hos Sjefen for Spesialenheten.

2

Henleggelse

Dersom det ikke er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold begått i tjenesten, henlegges saken uten etterforskning i henhold til straffeprosessloven § 224. Er saken etterforsket og bevisene med styrke taler mot at det er begått en straffbar handling, henlegges saken som intet straffbart forhold anses bevist. Dersom faktum ikke kan klarlegges tilstrekkelig, eller det er tvil om de objektive eller subjektive straffbarhetsvilkår er oppfylt, henlegges saken etter bevisets stilling.

3

Positiv påtaleavgjørelse

Når vilkårene for straff er til stede utferdiges forelegg, påtaleunntatelse eller tiltale. I tråd med god påtaleskikk skal det ikke tas ut tiltale med mindre man er overbevist om straffskyld og at denne vil kunne bevises for en domstol.

4

Administrativ vurdering

Spesialenheten skal sende saken til berørt politimester, sjef for vedkommende særorgan eller annen rett instans dersom det gjennom anmeldelse eller ved enhetens etterforskning er kommet frem forhold som tilsier at saken bør vurderes administrativt, jf. påtaleinstruksen § 34-7. Se mer på side 37.

5

Underretning til sakens parter

Vedtaket sendes sakens parter (som regel anmelder og anmeldte tjenestepersoner) og politimesteren i det aktuelle distriktet. Politidirektoratet får oversendt saken dersom saken berører direktoratets ansvarsområde. Politidirektoratet får kopi av vedtak i saker sendt til administrativ vurdering.

6

Klage til Riksadvokaten

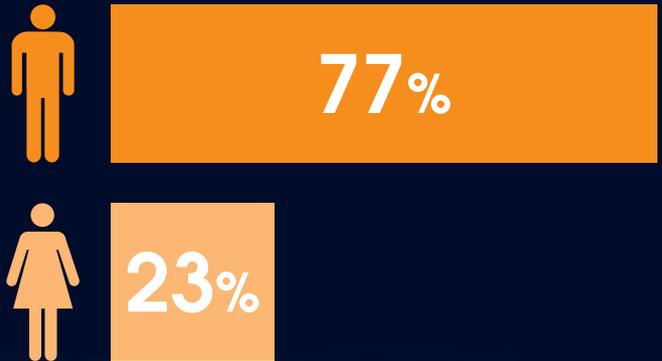
Spesialenhetens avgjørelser kan påklages til riksadvokaten.

Statistikk 2012

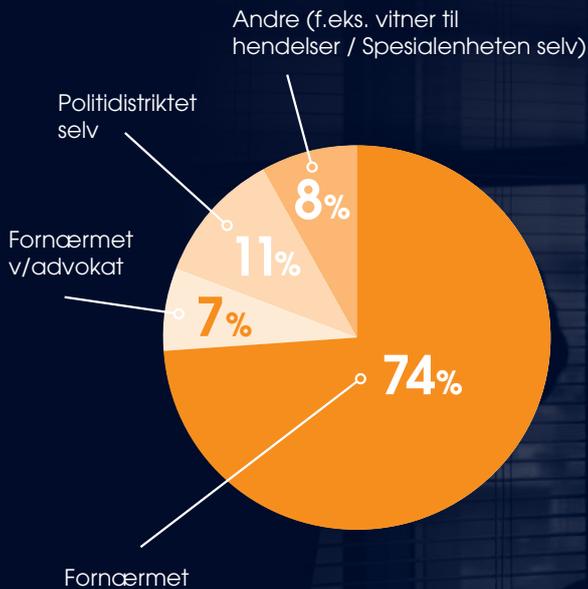
MOTTATTE ANMELDELSER

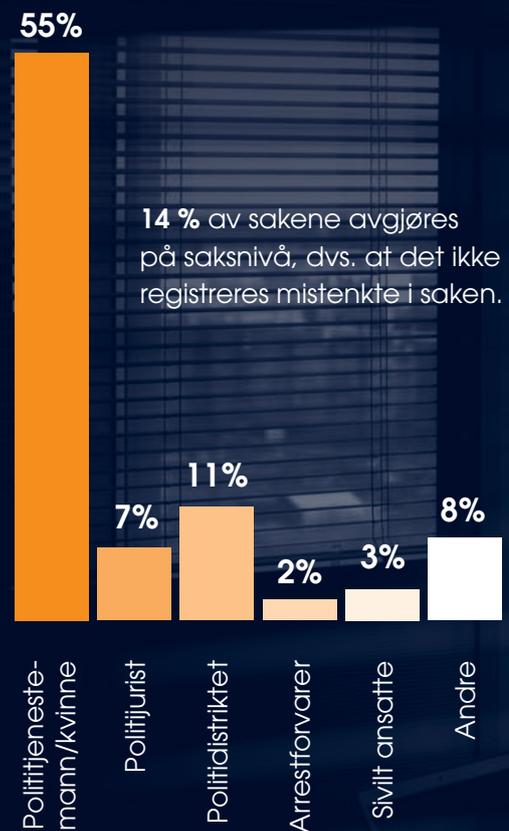
ANMELDERE (kjønnsfordeling)

HVEM ER ANMELDERE?

HVEM ER ANMELDT / MISTENKT?

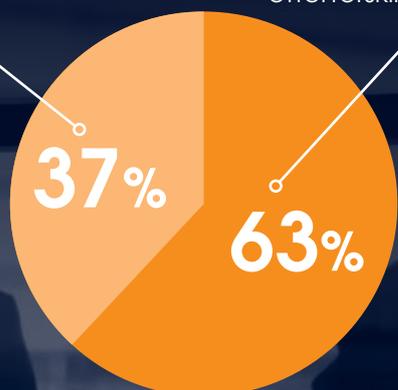

ANTALL AVHØR (2012)

1243

(påtaleavgjorte saker)

INNSTILLING FRA ETTERFORSKINGS-AVDELINGENE

Advokater
på vervFast ansatte
etterforskningsledere

Sjefens avgjørelse avviker i 12% av sakene fra innstillingen. I de fleste tilfellene gjelder avviket valg av henleggelsesbegrunnelse.

IKKE RIMELIG GRUNN TIL Å ETTERFORSKE

S pørsmålet om det skal iverksettes etterforskning er av skjønnsmessig karakter. I følge straffeprosessloven § 224 foretas etterforskning når det som følge av anmeldelse eller andre omstendigheter er rimelig grunn til å undersøke om det foreligger straffbart forhold som forfølges av det offentlige. Ved vurderingen av om det er rimelig grunn til å iverksette etterforskning, vil sentrale momenter være sannsynligheten for at det har funnet sted en eller flere straffbare handlinger, hvor alvorlige de eventuelle straffbare handlinger antas å være og en konkret saklighetsvurdering.

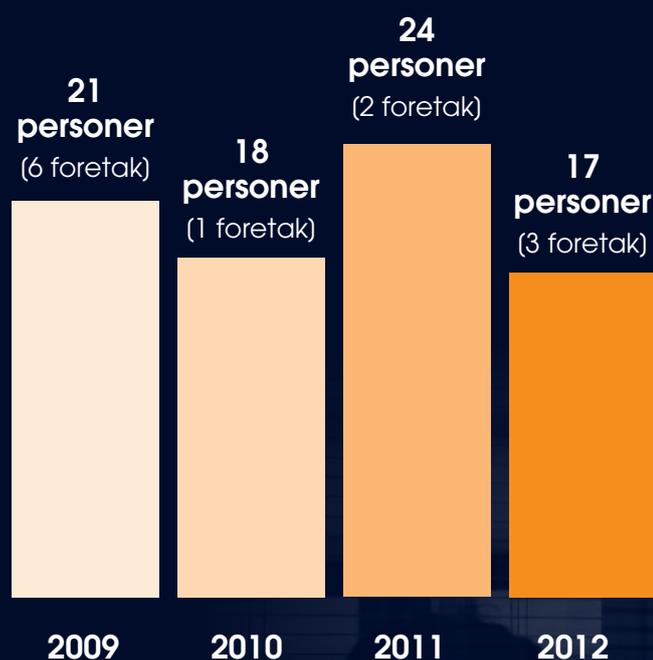
30%
(2011)43%
(2012)

Spesialenheten har en lav terskel for å iverksette etterforskning. At Spesialenheten henlegger mellom 30 til 40 % av sakene uten etterforskning skyldes blant annet at mange anmeldelser gjelder fullt ut lovlige tjenestehandlinger og at en del anmeldelser er klart usaklige eller helt uten begrunnelse. Spesialenheten mottar også anmeldelser hvor anmelder åpenbart har som motiv å hindre politiets arbeid i en pågående etterforskning. Selv om saken henlegges uten etterforskning, er det som regel gjort en del undersøkelser og det skrives et skriftlig begrunnet vedtak (se side 20-21).

Statistikk

2012

POSITIVE PÅTALEAVGJØRELSE

2012 ble det i 36 av 1233 behandlede anmeldelser reagert med forelegg eller tiltale (3%). Det var i alt 17 personer og 3 foretak som ble ilagt en straffreaksjon. Ett foretak fikk 2 forelegg i løpet av 2012. Sakene er nærmere omtalt på side 26-29.

I perioden 2005-2012 har 20 personer blitt fradømt stillingen som følge av straffesaker Spesialenheten har etterforsket og ført for retten. I 2012 la Spesialenheten ned påstand om fradømmelse av stilling i 3 saker. Stillingstap ble idømt i to av sakene. Sakene er nærmere omtalt på side 32-35.

Spesialenheten må som påtalemyndighet avgjøre saker i samsvar med rammer som følger av lovgivning og rettspraksis. Politiet har gjennom lovgivningen vide fullmakter, blant annet til å bruke makt for å gjennomføre tjenesteoppdrag. Både lovgiver og domstolene har slått fast at politiet skal ha en relativt romslig ramme når man i ettertid skal vurdere spørsmålet om straff i sammenheng med den lovlige tjenesteutførelsen. Høyesterett har uttalt at det i noen grad må gis rom for feilvurderinger uten at det derved konstateres et straffansvar. For saker som gjelder maktbruk i forbindelse med pågrepelse, er det ikke tilstrekkelig for straffansvar at polititjenestepersonen har handlet i strid med politilovens regler om at virkemiddelbruken skal være nødvendig, forsvarlig og forholdsmessig. Maktbruk er kun straffbar dersom den er unødvendig og ubetinget utilbørlig.

ADMINISTRATIVE VURDERINGER

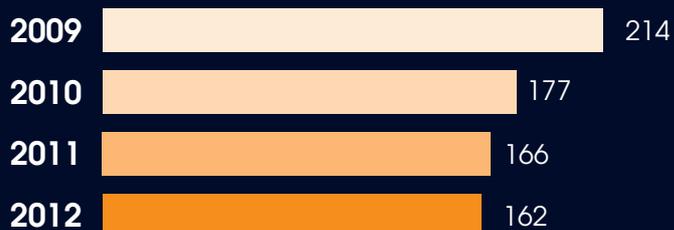
(sendt politimester eller sjef for særorgan)

57 saker
(2011)

34 saker
(2012)

Nærmere omtale av saker sendt til administrative vurderinger, se side 37-39.

SAKSBEHANDLINGSTID (dager)

Spesialenhetens mål er at gjennomsnittlig saksbehandlingstid ikke skal overskride 150 dager.

KLAGER TIL RIKSADVOKATEN

Riksadvokaten har i 2012 behandlet **168** klager over Spesialenhetens avgjørelser.

Spesialenhetens vedtak opprettholdes i **167** av sakene. I én sak har riksadvokaten omgjort Spesialenhetens henleggelse til forelegg.

I 2011 var antallet **164** klager.

Andelen klager utgjør **19%** av påtaleavgjorte saker i 2012.

Positive påtaleavgjørelser 2012

Her følger en oversikt over alle saker som i 2012 er avgjort av Spesialenheten med positiv påtaleavgjørelse.

TILTALE

Straffeloven § 118

- En polititjenesteperson ble 2. april 2012 tiltalt for overtredelse av straffeloven § 118 som gjelder å misbruke stilling for å hindre noens lovlige straffefellelse. Tjenestepersonens sønn var siktet for straffbar handling i forbindelse med en trafikkulykke, og det var i den sammenheng tatt blodprøve av sønnen. Tjenestepersonen er tiltalt for å ha tatt blodprøveglassene med sønnens blodprøve fra politistasjonen, erstattet dem med tomme glass og senere gravd sønnens blodprøve ned på sin egen eiendom. Hovedforhandling ble avholdt i august 2012 og tjenestepersonen ble dømt i henhold til tiltalen til tap av stillingen i politiet.

TILSTÅELSESSAKER

Oppbevaring og bruk av narkotika mv.

- En polititjenesteperson ble 19. oktober 2012 siktet for overtredelse av straffeloven § 162 første ledd, legemiddeloven § 31, straffeloven § 324 og bestemmelser i våpenlovgivningen. Det var ved ransaking på bolig og på arbeidsplassen gjort funn av hasjissj og metamfetamin. I garderobeskapet på arbeidsplassen var også funnet flere bankkort utstedt til ulike personer og ammunisjon. Hjemme oppbevarte tjenestepersonen en slosshanske som det var ulovlig å inneha. Tjenestepersonens forklaring på beslag som ble gjort i garderobeskapet var at dette var gjenstander som var tatt i beslag av politiet, og som det ikke var skrevet rapport om. Ammunisjonen ble oppgitt ikke å være levert tilbake etter skytetrening. Tjenestepersonen avga i sammenheng med saken hårprøver. Analyse

viste sikre spor etter gjentatt bruk av metamfetamin. Tjenestepersonen erkjente straffeskyld og samtykket i at forholdene ble pådømt som tilståelsessak. Tjenestepersonen ble ved Oslo tingretts dom av 29. november 2012 dømt til fengsel i 45 dager som ble gjort betinget med en prøvetid på 2 år og til å betale en bot stor kr. 27 000, subsidært 15 dagers fengsel. Straffen var fellsstraff med en nylig avsagt dom for kjøring i påvirket tilstand. Overtredelsen av vegtrafikkloven var behandlet som settepolitimestersak.

Overtredelse av våpenloven

- Et politidistrikt anmeldte i juni 2012 en pensjonert tjenesteperson for mulig overtredelse av våpenlovens bestemmelser om erverv og oppbevaring av våpen. I forbindelse med egen etterforskning mot personen, hadde politiet tidligere samme måned ransaket boligen hans og beslaglagt en uregistrert hagle.

Personen forklarte at han hadde tatt haglen fra tjenestestedet da han sluttet i jobben. Våpenet hadde forut for dette blitt oppbevart i hans personlige garderobeskap i flere år. Spesialenhetens etterforskning avdekket at haglen hadde blitt beslaglagt av politiet i forbindelse med et selvdrap i 2003. Deretter hadde personen fått i oppdrag å utlevere våpenet til avdødes etterlatte eller å destruere det. Han samtykket i tilståelsesdom og saken er oversendt stedlige tingrett for pådømmelse.

FORELEGG

Brudd på taushetsplikt

- En sivilt ansatt i politiet ble 15. mars 2012 ilagt forelegg for overtredelse av

straffeloven § 121, første ledd for å ha brutt lovbestemt taushetsplikt og straffeloven § 324 om brudd på tjenesteplikt. Personen mottok i e-post spørsmål fra en tidligere arbeidskollega om en navngitt person «hadde noe på seg» hos politiet. Den sivilt ansatte søkte fram opplysninger om vedkommende i politiets etterretningsregister og varslet sin tidligere arbeidskollega om det som kom frem. Boten ble satt til kr. 10 000. Forelegget er vedtatt.

- En konsulent ansatt ved en domstol ble 29. mars 2012 ilagt forelegg for overtredelse av straffeloven § 121 første ledd om brudd på lovbestemt taushetsplikt. Spesialenheten var av riksadvokaten gitt fullmakt til å avgjøre saken selv om konsulenten ikke arbeidet i politiet, jf. påtaleinstruksen § 34-9, tredje ledd. Konsulenten hadde etter ønske fra en venn søkt i domstolens saksbehandlingssystem Lovisa etter opplysninger om en navngitt person. Hun ga vennen opplysninger om resultatet av søket. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er vedtatt.

- En sivilt ansatt i politiet ble 7. september 2012 ilagt forelegg for overtredelse av straffeloven § 121 første ledd for å ha brutt lovbestemt taushetsplikt og straffeloven § 324 om brudd på tjenesteplikt. Den sivilt ansatte formidlet i e-post til en bekjent opplysninger om to personers sivilstand, navn på personenes ektefeller og arbeidsforhold. Opplysningene hadde den sivilt ansatte til-egnet seg etter søk i Folkeregisteret og Arbeidsgiver-/Arbeidstakerregisteret. Den sivilt ansatte hadde i politiets registre også søkt på andre personer i sin tid-

ligere ektefelles og egen omgangskrets. Boten ble satt til kr. 10 000. Forelegget er vedtatt.

Overtredelse av vegtrafikkloven

- En polititjenesteperson ble 26. april 2012 ilagt forelegg for uaktsom kjøring, jf. vegtrafikkloven § 31 første ledd, jf. § 3. Vedkommende hadde som fører av sivil tjenestebil mistet kontrollen på kjøretøyet i en kurve og kjørt ut av vegbanen. Utforkjøringen førte til materielle skader på kjøretøyet. Boten ble satt til kr. 10 000. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 12. mars 2012 ilagt forelegg for overtredelse av vegtrafikkloven § 31, jf. § 3 for ikke å ha vært tilstrekkelig hensynsfull, aktpågivende og varsom i forbindelse med skifte av kjørefelt slik at han kjørte på en motorsyklist. Føreren av motorsykkelen ble påført ribbens- og kragebensbrudd. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er vedtatt.

- En sivilt ansatt i politiet ble 14. mai 2012 ilagt forelegg for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 første ledd, jf. § 5, jf. skiltforskriften § 8, skilt 362 «Fartsgrense» for å ha kjørt i 82 km/t til tross for at høyeste tillatte hastighet på stedet var skiltet til 50 km/t. Boten ble satt til kr. 9 000. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 13. juli 2012 ilagt forelegg for overtredelse av vegtrafikkloven § 3 for ikke å ha vært tilstrekkelig hensynsfull, aktpågivende og varsom. Polititjenestepersonen kjørte en sivil politibil og kjørte inn i forankjørende kjøretøy bakfra slik at denne ble skjovet

inn i bilen foran. Det oppstod materielle skader på alle tre kjøretøy. Boten ble satt til kr. 5 200. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 25. september 2012 ilagt forelegg for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 første ledd, jf. § 3 for ikke å ha vært tilstrekkelig hensynsfull, aktpågivende og varsom idet vedkommende under utrykningskjøring kom over i feil kjørebane og kolliderte med en møtende bil slik at det oppsto skade på begge kjøretøy. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 14. november 2012 ilagt forelegg for overtredelse av vegtrafikkloven § 31 første ledd, jf. § 3 for ikke å ha vært tilstrekkelig hensynsfull, aktpågivende og varsom idet vedkommende kjørte av veien, over et gjerde, inn i en hage og traff en lastebil som sto parkert utenfor et hus. Det oppsto skade på gjerdet, lastebilen og tjenestebilen. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er vedtatt.

Grov uforstand i tjenesten

- En arrestforvarer ble 4. januar 2012 ilagt forelegg for overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1 om grov uforstand i tjenesten. En natt i juni 2011 utførte han i tiden mellom kl. 00.57 og kl. 07.01 i alt 8 inspeksjonsrunder i politi-arresten. Han unnlot ved alle de 8 inspeksjonene å forvise seg om arrestantenes situasjon. Boten ble satt til kr. 12 000. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 16. november 2012 ilagt forelegg for

Positive påtaleavgjørelser 2012

overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1 om grov uforstand i tjenesten. Vedkommende avfyrte fem skudd med sitt tjenestevåpen mot dekkene på en personbil. Føreren hadde stjålet personbilen og unndro seg politiets kontroll. Bruken av skytevåpen hadde ikke hjemmel i våpeninstruksen. Tjenestepersonen hadde tid til å overveie sine handlinger og det var flere polititjenestepersoner på stedet. Tjenestepersonen utsatte ved sin opptreden utenforstående for fare. Boten ble satt til kr. 12 000. Forelegget er ikke vedtatt og saken sendes tingretten for berømming.

- En sivil ansatt i politiet ble 18. september 2012 ilagt forelegg for overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1 om grov uforstand i tjenesten. Den sivilt ansatte opprettet en anmeldelse mot en navngitt person og unnlot å slette/endre registreringene som var gjort i saken til tross for at anmeldelsen ikke var reell. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er ikke vedtatt og saken er berømmet for behandling i tingretten.

Annet

- En polititjenesteperson ble 29. juni 2012 ilagt forelegg for overtredelse av våpenloven § 33 første ledd første punktum, jf. tredje ledd, jf. § 27 a første ledd, jf. våpenforskriften §§ 78, 79 og 80 første ledd annet punktum. Grunnlaget var at han på sin bopel oppbevarte fem rifler, to pistoler og en revolver uten at de var nedlåst i godkjent våpenskap eller at det var fjernet en vital del fra våpnene. Videre oppbevarte han i samme bolig til sammen 1503 stk. patroner til tross for at de ikke var nedlåst i særskilt skap, skuff

eller tilsvarende innretning. Boten ble satt til kr. 15 000. Forelegget er vedtatt.

- En polititjenesteperson ble 22. mars 2012 ilagt forelegg for overtredelse av straffeloven § 352, første ledd for ved bruk av skytevåpen å ha gjort seg skyldig i uforsiktig atferd egnet til å volde fare for andres liv eller helbred. Polititjenestepersonen ledet våpenopplæringen for politistudenter utplassert i et politidistrikt. Ved demonstrasjon av øvelsesmomentet «trekk fra hylster med påfølgende skudd» snudde han seg med skarpladd våpen mot standplass for å demonstrere øvelsen. Han avfyrte skudd slik at prosjektiler gikk langs rekken av studenter, traff veggen i standplassbygningen, fortsatte gjennom veggen og ut mot en parkeringspass. Polititjenestepersonen hadde feilaktig lagt til grunn at våpenet ikke var ladd. Boten ble satt til kr. 8 000. Forelegget er vedtatt.

FORETAKSTRAFF

Grov uforstand i tjenesten

- Søndre Buskerud politidistrikt ble 21. mai 2012 gitt foretakstraff for overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1 om grov uforstand i tjenesten. Boten ble satt til kr. 80 000. En person ble 25. august 2011 ca. kl. 23 pågrepet av politiet som mistenkt for en straffbar handling. Etter at han påfølgende dag hadde avgitt forklaring til politiet besluttet en påtalejurist ca. kl. 14 at han skulle løslates. I rapport om løslatelse er løslatelsestidspunktet oppgitt å være kl. 14.45. Løslatelsen ble også notert i logg for arresttiltak. Løslatelsen var likevel ikke gjennomført. Dette skyldtes etter Spesialenhetens vurdering misforståelser

og svikt i kommunikasjonen mellom personell som hadde ansvaret for behandlingen av saken. Ingen forsikret seg om at løslatelsen faktisk var gjennomført, men la til grunn at andre hadde stått for utføringen.

Arresten som ble benyttet var en sekundærarrest uten fast tilsyn eller overvåking. Arrestrommet var i underetasjen og det var ikke installert kommunikasjonsutstyr. Etter at politiets personell gikk fra jobb om ettermiddagen satt arrestanten innelåst, overlatt til seg selv og uten mulighet til å påkalle hjelp. En av de som hadde hatt oppgaver i sammenheng med den aktuelle saken fikk om kvelden en følelse av at noe ikke stemte og ba en patrulje kontrollere om noen kunne finne seg i arresten. Den pågrepte ble løslatt kl. 20.50 og hadde da vært uten tilsyn fra ca. kl. 14. Politiet var kjent med at den aktuelle arrestanten led av diabetes type 2. Spesialenheten la vekt på at det var begått feil hos flere personer og at forholdet samlet sett framsto som grovt.

- Etter ordre fra riksadvokaten ble det 22. august 2012 gitt forelegg til Søndre Buskerud politidistrikt for overtredelse av straffeloven § 325 første ledd nr. 1, jf. straffeloven § 48a. Pågreptes advokat påklaget Spesialenhetens henleggelse til riksadvokaten. Spesialenheten hadde i sin vurdering av saken kommet til at det var utvist grov uforstand i tjenesten, men anså ikke bruk av foretakstraff å være hensiktsmessig. Riksadvokaten mente at det var grunn til å tro at hendelsen kunne vært forebygget ved klarere retningslinjer, opplæring eller andre tiltak. Videre

ble det vist til at illeggelse av bot understreker alvorlet i hendelsen, og bør ha en preventiv virkning ut over den læringen som allerede var skjedd i politidistriktet. Grunnlaget i forelegget er beskrevet slik: Natt til 27. mars 2011 ca. kl. 02.05 ble den pågrepne innsatt på celle 12 i arresten. Etter kort tid ble sprinkleranlegget i cellen utløst og den pågrepne ble, naken og våt, etter noen minutter flyttet over i til celle 1, en «røykecelle» uten madrass og teppe, ment for kortvarige opphold. Tjenestepersonene ved politidistriktet som hadde ansvar for innsatte i arresten lot den pågrepne sitte i denne cellen uten å få utdelt klær, madrass eller teppe i drøyt seks timer. Ca. kl. 08.30 fikk han tilbake klærne sine. Boten ble satt til kr. 80 000. Forelegget er vedtatt.

Brudd på arbeidsmiljøloven

- Spesialenheten for politisaker utferdiget 3. september 2012 foretaksstraff mot Politiets Utlendingsenhet (PU) for overtredelse av arbeidsmiljøloven § 19-1 første ledd, jf. annet ledd, jf. § 3-2 (1) bokstav a, jf. straffeloven § 48a.

Bakgrunnen for saken var to branner på utlendingsinternatet på Trandum 16. februar og 10. april 2010. Begge brannene var påsatt av personer som var innsatt på internatet. Arbeidstilsynet besluttet etter brannen å anmelde Politiets Utlendingsenhet for brudd på ulike bestemmelser i arbeidsmiljølovgivningen.

Spesialenheten gjennomførte en åstedsbefaring, avhørte et stort antall vitner, innhentet korrespondanse mellom PU og Arbeidstilsynet, tilsynsrapporter fra Gardermo-regionen interkommunale brann-

vesen og eksterne rapporter utarbeidet for PU.

Ved utlendingsinternatet holdes personer frihetsberøvet. Det innvirker på krav til evakuering og redning samt risiko for brann og endelig arbeidsgivers ansvar for å sørge for at de ansatte har nødvendig opplæring for å opprettholde sikkerheten. Foretaksstraffen bygget på en helhetsvurdering av etterforskningsmaterialet hvor det bl.a. fremkom at det ikke var avholdt brannøvelse ved internatet i tidsrommet våren 2008 til desember 2009. Mange av de ansatte som var på jobb ved en eller begge brannene forklarte til Spesialenhenten at de ikke hadde deltatt på brannøvelser på Trandum. Av en ekstern risikoanalyse gjort for PU sommeren 2009 fremgikk det samme - at de fleste ansatte som ble intervjuet hadde hørt om at det var foretatt brannøvelser, men få hadde deltatt på det selv. Spesialenheten påpekte at i tillegg til øvelser for alle ansatte ville et nærliggende tiltak vært å sørge for tilgang til og opplæring i bruken av evakueringsutstyr. Dette ville gjort at ansatte som må evakuere innsatte gjennom røykfylte lokaler ikke var eksponert for farlige branngasser. Det samme gjelder opplæring i forhold til mer eller mindre permanente endringer i bygningsmassen som f.eks. fikk betydning ved evakueringen ved den andre brannen.

Grunnlaget for forelegget er følgende: I perioden våren 2008 til 10. april 2010 unnlot Politiets Utlendingsenhet å iverksette tilstrekkelig tiltak for å sørge for at personer som arbeidet ved utlendingsinternatet på Trandum hadde nødven-

dig opplæring i brannvernberedskap, herunder var det ikke gjennomført tilstrekkelig brannøvelser, det var mangelfull opplæring i brannvern for nytilsatte og manglende informasjon om og opplæring i bruk av verneutstyr som befant seg på internatet.» Boten ble satt til kr. 80 000. Forelegget er vedtatt.

Utrykninger 2012

Når noen har blitt alvorlig skadet eller mistet livet som følge av politiet eller påtalemyndighetens tjenestehandlinger kan det være påkrevd at Spesialenheten iverksetter etterforskning umiddelbart.

Umiddelbar etterforskning kan også være påkrevet dersom noen dør eller blir alvorlig skadet mens de er tatt hånd om av politiet eller påtalemyndigheten. I saker hvor det er mistanke om alvorlig kriminalitet kan umiddelbar etterforskningsinnsats også være påkrevd for å sikre bevis.

Spesialenheten har vakttelefon som kan brukes til å varsle om hendelser utenfor sentralbordets åpningstider. Enheten dekker hele landet. Det betyr at det av og til vil være vanskelig for enhetens etterforskere å komme til et åsted i tide for å iverksette relevante etterforskingstiltak. Umiddelbar bevissikring må derfor i disse tilfellene utføres med bistand av politiet etter ordre fra Spesialenheten.

I 2012 rykket Spesialenheten ut og iverksatte umiddelbare etterforskingstiltak i 8 saker. Hendelser som Spesialenheten blir varslet om hvor det ikke igangsettes umiddelbar etterforskning er ikke medtatt i denne oversikten. Planlagte aksjoner om pågrepelse og ransaking omtales heller ikke her.

2. februar 2012**Hordaland politidistrikt**

I forbindelse med fengslingsmøte i Bergen tinghus av en utenlandsk kvinne spontanaborterte hun i en pause i forhandlingene. Kvinnen var 19 uker på vei i svangerskapet.

Det ble vurdert om politiet hadde hensyntatt svangerskapet i forbindelse med etterforskningen og varetektsfengslingen i tilstrekkelig grad. Videre ble det undersøkt om tjenestemennene som foresto fremstillingen hadde opptrådt korrekt den aktuelle dag.

1. mars 2012**Nordre Buskerud politidistrikt**

En polititjenesteperson grep på fritiden inn overfor en person som ble oppfattet som skremmende. Personen ble anholdt og i forbindelse med anholdelsen ble personen alvorlig skadet (brudd på hodeskallen).

22. mars 2012**Oslo politidistrikt**

En polititjenesteperson løsnet flere skudd mot dekkene på en bil for å stanse og pågripe en person som var mistenkt for biltyveri. Ingen personer ble skadet, men umiddelbar etterforskning ble iverksatt da det var løsnet skudd i et område med mange mennesker.

21. juni 2012**Gudbrandsdal politidistrikt**

En politipatrulje startet forfølgelse av et kjøretøy på grunn av meldinger om vinglete og uforsvarlig kjøring. Det forfulgte kjøretøyet forsøkte å kjøre fra politiet og kjøringen endte i et trafikkuhell med alvorlig personskade.

10. november 2012**Nord-Trøndelag politidistrikt**

Spesialenheten ble varslet om at en kvinnelig arrestant var funnet livløs i arresten. Gjenoppliving lyktes ikke og hun ble erklært død på stedet.

17. november 2012**Romerike politidistrikt**

Politiet ble tilkalt til Ahus fordi en person var utagerende på sykehuset. Politiet ble tilkalt for å få kontroll på personen. Etter kort tid døde han. Etterforskningen viste at dødsfallet ikke hadde sammenheng med politiets maktbruk.

29. november 2012**Oslo politidistrikt**

En person ble transportert til Oslo kommunale legevakt av en politipatrulje. Personen var utagerende og døde i sammenheng med at det ble brukt makt mot han.

20. desember 2012**Agder politidistrikt**

En politipatrulje startet forfølgelse av en bil på grunn av at føreren ikke stanset for kontroll. Det forfulgte kjøretøyet kjørte fra politiet og da politipatruljen nådde igjen bilen hadde den kjørt av veien. Fører av det forfulgte kjøretøyet ble kritisk skadet.

Rettssaker

2012

I saker der Spesialenheten tar ut tiltale, utføres aktoratet av en av enhetens jurister. I 2012 har Spesialenheten ført 11 straffesaker for retten.

Hovedforhandlinger for tingretten

OSLO TINGRETT

Unødig bruk av makt

En arrestforvarer ble i 2011 av Spesialenheten ilagt et forelegg for overtredelse av straffeloven § 228 første ledd og § 325 første ledd nr. 1. Arrestforvareren bisto en polititjenesteperson med å sette en person (A) inn på glattcelle. A ble av sikkerhetsmessige grunner bedt om å ta av seg jakken. Da A inne på cellen ikke ville etterkomme et pålegg om å ta av seg ytterjakken ble jakken forsøkt tatt av ham ved bruk av makt. Grunnlaget i forelegget gjaldt at arrestforvareren brukte unødvendig mye makt mot A i det han etter at A var brakt ned på cellegulvet utøvde press mot A slik at det oppsto et brudd i As høyre overarm.

Arrestforvareren vedtok ikke forelegget og hovedforhandling ble holdt i Oslo tingrett i februar 2012. Maktbruken var filmet av et overvåkningskamera. Billedopptaket ble lagt fram som bevis i saken. Ved Oslo tingretts dom av 8. februar 2012 ble arrestforvareren frifunnet. Tingretten la i sin vurdering av saken til grunn at bruddet i As overarm oppstod i det han sammen med arrestforvareren falt mot cellegulvet og fant ikke å bebreide arrestforvareren for hans opptreden. Selv om Spesialenheten ikke var enig i tingretts bevisbedømmelse, ble det ut fra en helhetlig vurdering besluttet ikke å anke over dommen. Anke fra A over tingretts behandling av krav om erstatning ble nektet fremmet for lagmannsretten.

DRAMMEN TINGRETT

Anført usannhet i protokoll

Spesialenheten for politisaker tiltalte

24. november 2011 en sivil ansatt i politiet for overtredelse av straffeloven § 120 om å anføre usannhet i protokoll. I en namssak om avhenting av kjøretøy, skrev hun usant i saksbehandlingssystemet at kjøretøyet ikke var på adressen ved avhenting. Hovedforhandling ble holdt i Drammen tingrett i februar 2012. Tiltalte erkjente seg skyldig etter tiltalebeslutningen. Retten fant at det forelå formildende omstendigheter, og straffen ble domsutsettelse. Dommen er rettskraftig.

SARPSBORG TINGRETT

Tyveri fra arbeidsplass m.m.

En arrestforvarer ble i november 2011 tiltalt for seks tilfeller av tyveri (straffeloven § 257) fra egen arbeidsplass. Et tilfelle av undersalg (straffeloven § 255), besittelse av diverse ulovlige kniver og batonger (våpenloven § 31, jf. våpenforskriften § 9) og to tilfeller av overtredelse av straffeloven § 394. Tiltalen for tyveri omfattet blant annet tyveri av politieffekter, systemnøkler og tjenestebevis fra kolleger. Ved Sarpsborg tingretts dom av 8. mars 2012 ble arrestforvareren dømt til ubetinget fengsel i 21 dager for overtredelse av straffeloven § 257, straffeloven § 394 og våpenloven § 33 og til inndragning av diverse ulovlige batonger og ulovlige kniver. Han ble frifunnet for tiltalen om underslag. På tidspunktet for hovedforhandlingen var domfelte ikke lengre ansatt i politiet. Domfelte anket dommen i sin helhet, men anken ble i april 2012 avvist av Eidsivating lagmannsrett.

OSLO TINGRETT

Brudd på taushetsplikt

En sivil ansatt (A) ble i desember 2011 satt under tiltale fra Spesialenheten for ved 13 anledninger å ha brutt sin taus-

hetsplikt, jf. straffeloven § 121, og for å ha overtrådt tjenesteplikt, jf. straffeloven § 324. A mottok fra en tidligere kollega, som jobbet i privat virksomhet, navnet på personer som søkte stilling i den private virksomheten. A kontrollerte om søkerne var omhandlet i politiets registre og ga deretter melding til sin tidligere kollega om søkerens vandel.

Det ble ved tilleggstilltale i februar 2012 tatt ut tiltale for ytterligere ett forhold. A samtykket i at saken ble behandlet som tilståelsessak og saken ble 27. mars 2012 pådømt i Oslo tingrett. Spesialenheten la prinsipielt ned påstand om at A skulle fradømmes stillingen i politiet, subsidiært at straffen skulle settes til fengsel i 30 dager som gjøres betinget, samt en bot på kr. 15 000. Tingretten kom etter en samlet vurdering til at A ikke skulle fradømmes stillingen. Retten la vekt på at A hadde en underordnet stilling og at hun fikk gode skussmål fra sin leder. Videre viste retten til at hun angret sterkt på sine tillitsbrudd og at det var mye som talte for at hun hadde lært av de feil som var begått. Det ble i tillegg vist til at A hadde vært ansatt ved tjenestestedet siden 1988, hennes alder og at fradømmelse ville ramme henne meget hardt. Tingretten fastsatte straffen i samsvar med Spesialenhetens subsidiære påstand. Dommen er rettskraftig.

OSLO TINGRETT

Unødig maktbruk

Spesialenheten for politisaker ga en polititjenesteperson et forelegg for overtredelse av straffeloven § 228 første ledd og § 325 første ledd nr. 1. Polititjenestepersonen vedtok ikke forelegget og hovedforhandling ble holdt i Oslo tingrett i april 2012. Polititjenestepersonen skulle sammen med en arrestforvarer sette en person på glattcelle. Arrestanten var kranglete fordi han ønsket å ta en røyk før han ble satt på cellen. Da polititjenestepersonen oppfattet at ar-

restanten gjorde et utfall mot dem med det ene beinet, reagerte han med å slå med den ene hånden mot arrestantens skulder. Deretter holdt han et grep med høyre arm om halsen på arrestanten og holdt han nede på gulvet. Han satte et kne over hodet på arrestanten for å holde han nede.

Ved Oslo tingretts dom av 25. april 2012 ble polititjenestepersonen dømt til en bot stor kr. 10 000 for overtredelse av straffeloven § 228 første ledd og § 325 første ledd nr.1. Et flertall av tingrettens dommere fant at grepet om arrestantens hals mens han lå nede, klart var unødvendig og ubetinget utilbørlig. Mindretallet mente at grepet var unødvendig, men at det likevel lå innenfor det som må aksepteres som en feilvurdering i den gitte situasjonen.

Domfelte har anket dommen. Ankeforhandling er berammet for Borgarting lagmannsrett i februar 2013.

LISTER TINGRETT

Fjernet sønnens blodprøve

En polititjenesteperson ble tiltalt for overtredelse av straffeloven § 118 som gjelder misbruk av stilling for å ha hindret noens lovlige straffelløse.

Tjenestepersonens sønn var siktet for straffbar handling i forbindelse med en trafikkulykke og det var i sammenheng med det tatt blodprøver av sønnen. Tjenestepersonen borttok blodprøveglasene med sønnens blodprøver fra politistasjonen og erstattet dem med tomme glass. Han gravde senere sønnens blodprøver ned på sin egen eiendom.

Tjenestepersonen ble ved Lister tingretts dom av 3. september 2012 dømt til tap av stilling og til å betale saksomkostninger. Tingretten pekte i dommen blant annet på at tiltalte brøt med helt grunnleggende forventninger til en

polititjenestepersons opptreden og at han hadde satt etaten i et dårlig lys. Selv om han i all sin tjeneste hadde framstått som en avholdt og respektert tjenesteperson var de allmennpreventive hensyn her så sterke at fradømmelse av stilling ble ansett å være riktig reaksjon. Dommen er rettskraftig.

OSLO TINGRETT

Oppbevaring og bruk av narkotika, tjenesteunntatelse og brudd på våpenloven

En polititjenesteperson ble siktet for overtredelse av straffeloven § 162 første ledd, legemiddeloven § 31, straffeloven § 324 og bestemmelser i våpenlovgivningen. Det var ved ransaking på bolig og på arbeidsplassen gjort funn av hasjisj og metamfetamin. I garderobeskapet på arbeidsplassen var også funnet flere bankkort utstedt til ulike personer og ammunisjon. Hjemme oppbevarte tjenestepersonen en slosshanske som det var ulovlig å inneha. Tjenestepersonens forklaring på beslag som ble gjort i garderobeskapet var at dette var gjenstander som var tatt i beslag av politiet, og som det ikke var skrevet rapport om. Ammunisjonen ble oppgitt ikke å være levert tilbake etter skytetrening. Tjenestepersonen avga i sammenheng med saken hårprøver. Analyse viste sikre spor etter gjentatt bruk av metamfetamin.

Tjenestepersonen erkjente straffeskyld og samtykket i at forholdene ble pådømt som tilståelsessak. Tjenestepersonen ble ved Oslo tingretts dom av 29. november 2012 dømt til fengsel i 45 dager som ble gjort betinget med en prøvetid på 2 år og til å betale en bot stor kr. 27 000, subsidiært 15 dagers fengsel. Straffen var fellsstraff med en nylig avsagt dom for kjøring i påvirket tilstand. Overtredelsen av vegtrafikkloven var behandlet som settepolitimestersak. Tjenestepersonen var da Oslo tingrett avsa dom i saken allerede avskjediget fra sin stilling i politiet.

Rettssaker

2012

Ankeforhandlinger i lagmannsretten

AGDER LAGMANNSRETT

Unødig maktbruk, arrestant i mageleie – fullstendig anke

Spesialenheten for politisaker tiltalte 3. mars 2011 en polititjenesteperson for overtredelse av straffeloven § 228 første og annet ledd annet straffalternativ og straffeloven § 325 nr. 1. Tiltalen gjaldt at polititjenestepersonen i sammenheng med en krevende pågrep utøvde press mot overkroppen til personen som ble pågrepet. Den pågrepte lå på bakken i mageleie og hadde håndjern på ryggen. Han fikk i sammenheng med hendelsen pustestans og hjertestans som førte til hjerneskade.

Ved Aust-Telemark tingretts dom av 20. juni 2011 ble tiltalte dømt etter tiltalen til betinget fengsel og til å betale oppreisningserstatning til fornærmede med kr. 20 000. Polititjenestepersonen anket dommen. Ankeforhandling ble avholdt i Agder lagmannsrett i januar 2012. Ved Agder lagmannsretts dom av 27. januar 2012 ble polititjenestepersonen frifunnet. Dommen er rettskraftig.

FROSTATING LAGMANNSRETT

Legemsbeskadigelse – straffutmålingsanke

En polititjenesteperson ble i mars 2011 tiltalt for overtredelse av straffeloven § 228 første ledd, jf. § 232 og straffeloven § 325 første ledd nr. 3 for uprovosert å ha benyttet vold mot en arrestant. I grunnlaget for tiltalen var blant annet vist til at polititjenestepersonen inne i arresten tok tak med begge hendene rundt halsen på arrestanten, brøt hodet hans bakover og slo ham med knyttet hånd i bakhodet.

Polittjenestepersonen ble ved Sunnmøre tingretts dom av 1. september 2011 funnet skyldig etter tiltalen og dømt til straff av fengsel i 30 dager og til å betale en bot på kr. 20 000. Fengselsstraffen ble gjort betinget med en prøvetid på to år. Spesialenheten anket over straffutmålingen og ankeforhandling ble avholdt i Frostating lagmannsrett i februar 2012. Spesialenheten la i lagmannsretten ned påstand om at polititjenestepersonen som eneste straff måtte fradømmes stillingen i politiet. Lagmannsrettens vurdering var at fradømmelse av stilling ville være en uforholdsmessig reaksjon og forkastet Spesialenhetens anke.

BORGARTING LAGMANNSRETT

Grov uforstand i tjenesten – fullstendig anke

En polititjenesteperson (A) ble av Spesialenheten i 2011 ilagt et forelegg for å ha overtrådt straffeloven § 324 og straffeloven § 325. Grunnlaget for forelegget var at A grep inn overfor en bilfører (B) som han mente bedrev uaktsom kjøring. A tok på stedet beslag i Bs førerkort. Noen dager senere bestemte han seg for at saken kunne avgjøres med forenklet forelegg. Forelegget ble sendt B i posten. A oppga ved oversendelsen av forelegget at han ville beholde Bs førerkort fram til forelegget var vedtatt. A beholdt førerkortet hos seg i ca. 5 måneder før han opprettet en anmeldelse og la saken fram for påtalemyndigheten. Spesialenhetens vurdering var at As saksbehandling utgjorde et så markert avvik fra reglene i vegtrafikkloven § 33 nr. 3 og retningslinjer fastsatt av riksadvokaten at det var grunnlag for straffansvar.

A vedtok ikke forelegget og ved Halling-

dal tingretts dom av 12. juli 2011 ble A frifunnet. Tingretten mente As opptreden var kritikkverdig og en feilvurdering, men at det ikke var utvist grov uforstand i tjenesten. I forhold til straffeloven § 324 var tingrettens vurdering at A ikke hadde utvist forsett. Spesialenheten anket over tingrettens dom og ankeforhandling fant sted i februar 2012. Lagmannsretten kom i likhet med tingretten til at A måtte frifinnes. Lagmannsretten framhevet at A hadde handlet kritikkverdig og uforstandig. As uforstandige opptreden ble imidlertid ikke vurdert å være «grov» og kunne derfor ikke lede til straffansvar. Lagmannsrettens dom er rettskraftig.

BORGARTING LAGMANNSRETT

Misbruk av stilling til å skaffe seg seksuell omgang mv – fullstendig anke

I september 2010 tok Spesialenheten for politisaker ut tiltale mot en polititjenesteperson for tre overtredelser av straffeloven § 193 for å ha misbrukt et overmaktsforhold til å skaffe seg seksuell omgang med to unge jenter. Han ble også tiltalt for forsøk på overtredelse av straffeloven § 193 og for overtredelse av straffeloven § 224 mot en av de fornærmede. Tiltalen omfattet også blant annet besittelse av bilder og filmer som viser seksuelle overgrep mot barn eller seksualiserer barn, og seksuelt krenkende atferd overfor person under 16 år. Ti poster i tiltalen gjaldt straffeloven § 325 første ledd nr. 5 om polititjenestepersonens kontakt på ulike nettsamfunn med unge jenter. To tiltaleposter gjaldt brudd på taushetsplikt. Ved Moss tingretts dom av 24. juni 2011 ble tiltalte frifunnet for en post i tiltalen som gjaldt overtredelse av straffeloven § 193 og posten som gjaldt straffeloven § 224. Han ble for øvrig dømt i samsvar

med tiltalen til en straff av fengsel i to år. Han ble dømt til å tåle tap av retten til å inneha stilling i politiet for fremtiden og til å betale oppreisningserstatning til de to fornærmede med til sammen kr. 160 000.

Både Spesialenheten og polititjenestepersonen anket. I oktober 2012 behandlet Borgarting lagmannsrett de to frifinnelsene samt en av postene som gjaldt brudd på taushetsplikt. Ved Borgarting lagmannsretts dom av 2. november 2012 ble tiltalte frifunnet for de to postene han ble frifunnet for av tingretten og dømt for brudd på taushetsplikt. Borgarting lagmannsrett utmålte straff for forholdene som var rettskraftig avgjort ved tingrettens dom samt posten om taushetsbrudd til fengsel i to år, tap av retten til å inneha stilling i politiet for fremtiden og til å betale oppreisningserstatning til de to fornærmede med til sammen kr. 160 000. Domfelte anket over straffutmålingen til Høyesterett. Anken er avvist. Lagmannsrettens dom er rettskraftig.

■

2012

Administrative vurderinger

Erfaringslæring – oversendelse av saker til politimester eller sjef for særorgan for administrativ vurdering.

Spesialenheten har i 2012 oversendt 34 saker til politimester eller sjef for særorgan for administrativ vurdering. Når Spesialenheten sender saker til administrativ vurdering betyr det at det under etterforskningen av saken er kommet frem opplysninger som bør følges opp i politiet eller påtalemyndigheten. Dette kan blant annet gjelde saker hvor det ikke er reagert med straff, men hvor politiet likevel bør ta lærdom av erfaringer fra saken og for eksempel endre sine rutiner. Saker vil også kunne bli sendt til administrativ vurdering fordi Spesialenheten mener saken kan gi grunnlag for disiplinær reaksjon overfor ansatte i politiet. Saker hvor det reageres med straff vil også kunne være egnet for administrativ gjennomgang og erfaringslæring.

Riksadvokaten har i rundskriv nr. 3/2006 uttalt at kritikk fra Spesialenheten i allminnelighet bør begrenses til det forhold som har vært gjenstand for etterforskning og være et ledd i de rettslige vurderingene. Generell kritikk av politiets virksomhet, organisering, rutiner mv. bør tas opp separat og direkte med politimesteren eller med riksadvokaten. Vedrører kritikken Politidirektoratets ansvarsområde, bør også direktoratet underrettes. Utvalget som har evaluert Spesialenheten og som i mai 2009 avgav sin rapport «Et ansvarlig politi (NOU

2009:12) tar opp spørsmål som gjelder kunnskapsbasert erfaringslæring. Utvalget mener at Spesialenhetens rolle som kompetanseorgan bør fremheves og at Politidirektoratets ansvar for erfaringslæring bør styrkes. 22. jull-kommisjonen har i sin rapport stilt spørsmål ved politiets evne til å lære av egne erfaringer. Rapporten har derfor gitt ny aktualitet til NOU 2009:12 og viktigheten av at erfaringer omsettes i læring.

Nedenfor gjengis sammendrag fra 5 av de 34 sakene Spesialenheten sendte til administrativ vurdering i 2012. Oversikt og sammendrag fra alle saker sendt til administrativ vurdering fra 2005-2012 finnes på Spesialenhetens hjemmeside: www.spesialenheten.no

FARTSMÅLING VED BRUK AV VIDEOBIL – KJØRING I MEGET HØY HASTIGHET

Spesialenheten valgte på bakgrunn av oppslag i media å iverksette etterforskning mot en polititjenesteperson som under en fartsmåling hadde kjørt med høy hastighet. Høyeste måling viste 203 km/t. Enheten ba i arbeidet med saken SINTEF om en vurdering av risikoen ved kjøretørførelse under hastighetsmålinger generelt og i den aktuelle saken. Det ble også innhentet en uttalelse fra ingeniørfirmaet REKON om risikomomenter. Basert på sakens faktum, herunder vegens beskaffenhet, og innhentede uttalel-

Administrative vurderinger

ser, var Spesialenhetens vurdering at deler av polititjenestepersonens kjøring var i strid med aktsomhetsnormen i vegtrafikkloven. Etter en helhetlig vurdering, hvor det ble lagt vekt på de direktiver som var gitt for oppdraget, ble saken henlagt etter bevisets stilling. Sjefen for UP ble bedt om å gjennomgå saken administrativt. Gjennomføring av fartsmålinger i meget høy hastighet kan være svært farlig og det kan reises spørsmål om politiets metodebruk sett i forhold til mulig fare for tredjemann og politipersonellet selv. Det er viktig å reagere i forhold til verstinger i trafikken. Politiets metodebruk på dette området kan likevel ikke innrettes slik at det er knyttet stor risiko til gjennomføringen av oppdraget. Sjefen for UP har orientert Spesialenheten om at saken har medført at det er foretatt endringer i opplæringen av videobilførere. Det er også gjennomført tiltak med henblikk på å begrense risiko.

SIKRING AV ÅSTED VED VEG

Politiet ble torsdag 9. februar 2012 kl. 05.40 varslet om at det var brann i en tilhenger. Brannen ble slukket. Brannstedet ble imidlertid vurdert å være et åsted og politiet besluttet at tilhengeren skulle stå på stedet i påvente av at det var gjennomført kriminaltekniske undersøkelser. Hengeren som stod delvis ut i vegbanen ble sikret med politiets sperrebånd. Ca. kl. 07.00 samme

morgen frontkolliderte to biler på stedet hvor hengeren stod. Bilføreren som kjørte i det kjørefeltet som hengeren delvis stod i døde. Politiets opptreden i sammenheng med merkingen av stedet og den vurderingen som var foretatt i forhold til mulig trafikkfare ble ikke vurdert å være så mangelfull at det var grunnlag for straffansvar. Etter Spesialenhetens vurdering kunne imidlertid merkingen ha vært bedre. Det var ikke benyttet sperrebånd som reflekterte lys eller satt ut varselfrekant. Politiet kunne også valgt å ha en patruljebil på stedet fram til det ble dagslys. Spesialenheten viste i saken også til at kommunikasjonen mellom operasjonssentralen og patruljemannskapene om gjennomføringen av oppdraget fremstod som upresis. Spesialenhetens vedtak om å henlegge saken er etter klage fra avdødes pårørende opprettholdt av riksadvokaten.

TILDEKKING AV HODET TIL PÅGREPET PERSON

Politiet pågrep en kvinne som på kraftfullt vis motsatte seg politiets inngripen. Under transport inn til politiarresten spyttet kvinnen gjentatte ganger mot politiet. For å unngå å bli truffet av spytt holdt en polititjenesteperson under transporten en jakke foran kvinnens ansikt. Da kvinnen skulle føres fra politibilen og inn i politiarresten ble en plastpose holdt over hodet hennes. Kvinnen rev seg raskt

løs fra posen og ble ikke tilført skade ved hendelsen. Polititjenestepersonen som holdt posen viste til at han forsikret seg om at kvinnen fikk nok luft ved å holde en hånd inn i posen. Spesialenheten viste i sin vurdering av saken til at Politidirektoratet i rundskriv av 26. juni 2007 har uttalt at tildekking av hode eller ansikt som kan hindre respirasjon ikke skal forekomme. Det ble videre vist til en avgjørelse hos riksadvokaten som gjelder en sak hvor en person døde i sammenheng med tildekking. Det var etter Spesialenhetens vurdering ikke grunnlag for å reagere med straff i saken. Politidistriktet ble bedt om å vurdere om det er behov for å gi direktiver vedrørende virkemiddelbruk som kan hindre spytting. Spesialenheten er i sammenheng med saken gjort kjent med at det er utviklet utstyr som kan brukes mot personer som spytter og at slikt utstyr også vil bli vurdert kjøpt inn av politiet.

TJENESTEUTFØRELSE UNDER PÅVIRKNING AV ALKOHOL

En polititjenesteperson som hadde vært på byen med en kamerat ble sent på natten stanset av en person som tilbød dem å kjøpe narkotika. Polititjenestepersonen tok kontakt med operasjonssentralen og spurte om det var ledige patruljer som kunne komme til stedet. Tjenestepersonen varslet operatøren om at han var alkoholpåvirket og sa at der-

som det kom en patrulje ville han vise sitt politibevis, hvis ikke ville han gå fra stedet. Operatøren sa da at ingen patruljer var ledig og ba polititjenestepersonen gå. Da kontakten med narkotikaselgeren ble vanskeligere og flere personer hadde kommet til, fryktet tjenesteperson at de kunne bli involvert i slossing. Han tok derfor på ny kontakt med operasjonssentralen. Han fikk da opplyst at en patrulje ville bli sendt til stedet og valgte da å vise sitt politibevis. Da forholdene roet seg og ingen patrulje umiddelbart dukket opp, valgte polititjenestepersonen sammen med sin kamerat å føre narkotikaselgeren og en kvinne som var knyttet til hendelsen til politistasjonen som lå en kort spasertur unna. Dette skjedde uten dramatik. Inne på politistasjonen visiterte polititjenestepersonen selv narkotikaselgeren og satte ham på celle. Kvinnen ble visitert av en arrestforvarer. Polititjenestepersonen presiserte i all kontakt med kollegaer i politiet at han var alkoholpåvirket og at han ønsket at andre skulle overta. To tjenestepersoner som ble bedt av operasjonsleder om å bistå polititjenestepersonen ba han om å forlate stasjonen. Deres vurdering av pågripelsen og visitasjonen var at det var knyttet så store mangler til gjennomføringen at det ikke kunne skrives rapporter. De pågrepne ble løslatt etter beslutning fra jourhavende jurist. Det var i sam-

menheng med saken tatt beslag i en pose inneholdende hvitt pulver. Spesialenheten viste i sammenheng med saken til at en polititjenesteperson kun har tjenesteplikt dersom han er i en slik tilstand at tjenestehandlingen kan utføres på forsvarelig vis. Selv om en tjenesteperson ikke har plikt, kan han likevel ha en rett til å gripe inn. Etter Spesialenhetens vurdering var omstendighetene her slik at denne retten ikke burde ha vært benyttet. Det var etter Spesialenhetens vurdering likevel ikke i en straffrettslig sammenheng grunn til å rette sterke bebreidelser mot polititjenestepersonen. Det ble lagt vekt på at han valgte å legitimere seg etter å ha overveid spørsmålet grundig og etter at han hadde fått løfte om at patrulje kom til stedet. I forhold til hans videre befatning med saken ble lagt vekt på at han hadde vært tydelig på at han var alkoholpåvirket og at hans befatning med saken til dels kunne anses å skyldes at han ikke fikk den hjelp og avlastning han i situasjonen forventet og burde ha fått fra kollegaer som var i tjeneste. Spesialenheten ba politidistriktet gjennomgå saken administrativt. Det ble påpekt at det i situasjoner hvor noen trer inn sin tjeneste på sin fritid må legges stor vekt på tydelighet, styring og rapportering.

LANG SAKSBEHANDLINGSTID I SAK OM VOLDTEKT

Et politidistrikt brukte 4 år og tre mæ-

der på å etterforske en voldtektssak med flere fornærmede. Hovedårsaken til den lange saksbehandlingstiden var at en enhet ved politidistriktet hadde brukt mer enn tre år på å gjennomgå beslag som var tatt i datautstyr. Påtalejuristen på saken hadde tatt opp problemet med sine overordnede og Spesialenheten la til grunn at problemet var kjent for politidistriktets ledelse. Siktede i saken var i sammenheng med at forholdet ble anmeldt varetektstefengslet i 8 uker med restriksjoner. Etter at databeslaget var behandlet ble saken henlagt. Spesialenhetens vurdering var at den samlede saksbehandlingstiden var uakseptabelt lang. Det ble ikke vurdert å være grunnlag for å straffe noen enkeltperson. Foretaket ble heller ikke straffet. Politidistriktet ble bedt om å gjennomgå saken administrativt.

■

Spesialenhetens organisering og bemanning

Spesialenheten er organisert med ett nivå for etterforskning og ett nivå for overordnet ledelse.

Sjefen for Spesialenheten, som har det overordnede ansvaret for virksomheten og treffer påtaleavgjørelse i alle saker, er lokalisert på Hamar.

Spesialenheten har 35 fast ansatte medarbeidere hvorav 18 er etterforskere. De ansatte er lokalisert med 17 ansatte på Hamar, 10 i Oslo, 4 i Trondheim og 4 i Bergen.

I tillegg til fast ansatte medarbeidere deltar 12 personer som er oppnevnt på verv i arbeidet med saker i Spesialenheten. Ordningen med verv understreker enhetens uavhengighet og skal bidra til åpenhet og tillit. Oppnevningen på verv skjer for tre år av gangen og ingen kan ha verv i Spesialenheten i mer enn to perioder, dvs. maksimalt seks år.

Spesialenheten har i 2012 lyst ut verv for perioden 1. januar 2013 til 31. desember 2015. Det var til sammen 82 søkere. 6 av personene som er oppnevnt for den nye perioden er nye i enheten og 6 har fått forlenget sin tidligere oppnevning for en ny og siste periode.

Det er ved utvelgelsen av personer på verv lagt vekt på faglige kvalifikasjoner,

erfaring og egnethet. I egnethetsvurderingen er blant annet sett hen til den enkeltes motivasjon for vervet og forståelsen for Spesialenhetens oppgave. 11 av personene på verv er advokater og en er psykolog. Advokatene har ulik erfaringsbakgrunn og faglig fordypning. 5 av advokatene har ikke på noe tidspunkt i sin yrkeskarriere hatt stilling i politiet eller påtalemyndigheten. En nærmere presentasjon av personer på verv i Spesialenheten finnes i denne rapporten på side 44 og 45.

Spesialenheten blir fra tid til annen kritisert fordi mange av etterforskerne i enheten har sin utdanning og yrkeserfaring fra politiet. Det er anført at denne rekrutteringen ikke gir god nok trygghet for at etterforskningen er uavhengig. 16 av 18 etterforskere er utdannet ved politiskolen/politihøgskolen og har tjenestegjort i ett eller flere politidistrikt. Det er ved rekruttering av etterforskere – i likhet med ved rekruttering av advokater på verv – lagt vekt på faglige kvalifikasjoner og egnethet. Spesialenheten er avhengig av å ha godt skolerte etterforskere som kjenner sitt håndverk og som kan løse sitt oppdrag med nødvendig autoritet og trygghet. Det er i dag vanskelig å se at oppdraget kan løses bedre eller like godt ved å rekruttere etterforskere med annen type utdanning og bakgrunn. Etterforskeroppdraget handler ikke alene

om å klargjøre et faktum gjennom avhør, men innebærer også at det må foretas taktiske og operasjonelle grep, herunder ransakinger og pågripelser. Straffeprosessuell erfaring og kunnskap er en garanti for kvalitet. Det legges ved rekruttering selvsagt betydelig vekt på å sikre at ansatte har de rette holdningene for oppgavene.

Spesialenheten har ved etterforskningsavdelingene og hos Sjefen fast ansatte jurister med variert yrkesbakgrunn. Tre av 11 fast ansatte jurister har kommet til enheten fra stillinger i politiet/påtalemyndigheten. De øvrige juristene har kommet til enheten fra arbeid som advokat eller privat tjenesteyting eller fra stillinger i annen offentlig virksomhet enn politi/påtalemyndighet.

Enheten har en rekrutteringspolitikk og en sammensetning som gir trygghet for faglig kvalitet og at arbeidet skjer med uavhengighet.

■

Spesialenhetens ledergruppe /

Jan Egil Presthus Sjef

Juridisk embetseksamen fra Universitetet i Oslo 1986, arbeidserfaring fra Justisdepartementet, Utlendingsdirektoratet, Asker og Bærum politidistrikt og som rådmann i Tynset kommune. Sjef i Spesialenheten fra januar 2005.

Ellen Eikeseth Mjøs Leder for etterforskningsavdeling Vest-Norge

(Advokat på verv) Juridisk embetseksamen fra Universitetet i Bergen 1996, arbeidserfaring som stipendiat ved Det juridiske fakultet UiB, som politiadvokat ved Hordaland politidistrikt og som advokat ved advokatfirmaet Sentrumsadvokaten.

Halvor Hjeltn-Hansen Leder for etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge

(Advokat på verv) Juridisk embetseksamen fra Universitetet i Oslo 1989, arbeidserfaring fra Utenriksdepartementet, Samferdselsdepartementet, Sør-Trøndelag politidistrikt, Trøndelag statsadvokatembeter og som advokat i advokatfirmaet Erbe & Co DA i Trondheim fra 2008.

Liv Øyen Leder for etterforskningsavdeling Øst-Norge

Juridisk embetseksamen fra Universitetet i Oslo 1998, arbeidserfaring fra kriminalomsorgsavdelingen/Fengselsstyret i Justisdepartementet og som politijurist ved Fjordane politidistrikt og Oslo politidistrikt.

Guro Glærum Kleppe Assisterende sjef

Juridisk embetseksamen fra Universitetet i Oslo 1999, arbeidserfaring fra Lovavdelingen i Justisdepartementet og som juridisk rådgiver hos Sjefen for Spesialenheten.

Kort om noen av Spesialenhetens ansatte /

Camilla Lie
Juridisk rådgiver

Juridisk embetseksamen fra Universitet i Oslo fra 2002, arbeidserfaring fra Sivilombudsmannen, dommerfullmektig Øvre Romerike tingrett, advokat/advokatfullmektig hos advokatfirmaet Ro Sommernes.

Monica Pedersen
Rådgiver med ansvar for straffesaksbehandling

Arbeidserfaring som saksbehandler fra Borgarting lagmannsrett og legesekretær ved Volvat medisinske senter og Ullevål sykehus.

Bao Thai Ly
Spesialetterforsker

Politihøgskolen 2001, arbeidserfaring fra Agder, Nordre Buskerud, Oslo og Follo politidistrikt.

Gyda Hoberg
Spesialetterforsker

Revisor, arbeidserfaring fra Oslo og Hedmark fylkesskattekontor, Skatt Øst og Økokrim.

Øivind Frøisland
Spesialetterforsker

Politihøgskolen 1997, arbeidserfaring fra Follo, Romerike og Hedmark politidistrikt og fra Kripas.

Kathrine Knapstad Larssen
Etterforskningsleder

Juridisk embetseksamen fra Universitet i Bergen 1998, arbeidserfaring som dommerfullmektig Brønnøy tingrett og som advokat i advokatfirmaet Kyrre ANS.

**Ronald Eriksen Brevik
(ikke på bildet)**

Advokat og partner i Riisa & co med hovedområde prosedyre innen erstatningsrett, trygderett og andre rettsområder, rådgivning innen arv og generasjonsskifte, konkurs- og dødsbo-behandling.

Audun Lillestølen

Advokat og partner i Lynx advokatfirma med hovedområde prosedyre, har lang erfaring som advokat og har blant annet vært bostyrer i en lang rekke større og mindre konkursboer.

Trond Eirik Aansløyken

Advokat i Kindem & co med hovedområder strafferett, familierett og barnevernrett. Politidadvokat Oslo politidistrikt 2001- 2006.

Tone Bergan

Psykologspesialist. Mangeårig erfaring fra offentlig og privat sektor med særlig vekt på beredskap og krisehåndtering på strategisk og operativt nivå. Ansatt ved Personal- og organisasjonsavdelingen, Universitetet i Bergen med arbeidsfelt relatert til utvikling av organisasjon og ledelse.

Jørn Mejdell Jakobsen

Advokat i eget firma med hovedområder strafferett, barnevern og barnevernrett og sivil rett. Politifullmektig, -adjutant og -inspektør Oslo politidistrikt 1996-2001, politiadvokat/teamleder prosjekt Catch 2001-2005, politiadvokat Kripos 2005-2006, politiadvokat Hedmark politidistrikt 2007.

Eirik Nåmdal

Advokat i Advokatfirma Turid Mæland siden 1998 med hovedområde strafferett, barnevern og familierett, dødsbo og konkursbo. Han har siden 2005 hatt undervisning i fagene strafferett og straffeprosess på 4. studieår ved Det juridiske fakultet, Universitetet i Bergen.

Eva Jarbekk

Assosiert partner i Kluge med hovedområder corporate, IKT og immaterialrett (elektronisk kommunikasjon, IT-kontrakter), arbeidsrett, tvisteløsning, mekling og prosedyre, offentlige anskaffelser. Leder av Personvernemnda.

Kai Stephansen

Advokat og partner i Advokatfirmaet Strand & Co ANS med hovedområder, konkurs, arv- og familierett og fast eiendom. Har vært helse- og sosialsjef i Selbu kommune samt namsfogd i Trondheim.

Tor Erik Heggøy

Partner og advokat i Tenden Advokatfirma ANS med hovedområde offentlig rett, konkurs/gjeldsforhandlinger, prosedyre/tvisteløsninger, arbeidsrett og granskning. Prosjektleder for 22. juli-kommisjonens granskning av politiets håndtering av terrorangrepene. Politibetjent Oslo politidistrikt 1993-2000, politiadvokat Oslo politidistrikt 2001-2002, statsadvokat ved Oslo statsadvokatembete 2005-2006.

Odd Rune Torstrup

Advokat i Torstrup og Grøsfjeld med møterett for Høyesterett. Hovedområde strafferett. Politijurist Oslo politidistrikt 1986-1989. Politibetjent Oslo politidistrikt 1983-1986.

Om Spesialenheten

Spesialenheten for politisaker ble opprettet 1. januar 2005 og har som oppgave å etterforske saker som gjelder spørsmålet om ansatte i politiet eller påtalemyndigheten har begått en straffbar handling i tjenesten.

Spesialenheten er ikke en del av politiet eller den ordinære påtalemyndighet. Enheten er en uavhengig organisasjon, som er administrativt underlagt Justisdepartementet (Sivilavdelingen) og faglig underlagt Riksadvokaten. Riksadvokaten kan gi pålegg til enheten om iverksetting, gjennomføring og stansing av etterforskning.

Riksadvokaten behandler også klager over avgjørelser truffet av Spesialenheten. Enheten ledes av Sjefen for Spesialenheten for politisaker. Etterforskningen utføres ved 3 regionale etterforskningsavdelinger, som avgir innstilling (forslag) til Sjefen om hvordan påtalespørsmålet bør avgjøres. Arbeidet ved Spesialenheten utføres av fast ansatt personale og personer på verv.

Åpen og positiv kommunikasjon

«Et av formålene med opprettelsen av Spesialenheten var som kjent å styrke publikums tillit til samfunnets evne og vilje til å etterforske og forfølge straffbare forhold begått av ansatte i politiet og påtalemyndigheten.

En viktig forutsetning for å lykkes er at allmennheten får informasjon om ordningen, hvordan Spesialenheten er organisert, hvordan den arbeider og hvilke avgjørelser den treffer.

Det er viktig at Spesialenheten, så langt mulig, etablerer en åpen og positiv kommunikasjon med mediene, både om virksomheten generelt og om enkeltsaker.

Gjennom saklig og riktig informasjon vil Spesialenhetens standpunkt og avgjørelser lettere bli forstått og akseptert. Omtale av enkeltsaker krever en gjennomtenkt strategi og bevissthet om hvilke opplysninger en kan eller bør gi i den aktuelle situasjonen.»

(Riksadvokatens rundskriv nr. 3/2006)

Artikler fra tidligere årsrapporter /

2008

- Beskyttelse av det sivile samfunn
- Spesialenheten prøvet saken gjennom tre rettsinstanser - Maktbruk ved pågrepelse
- Politiets tjenesteutøvelse - når er den straffbar?
- Hyppige brudd på taushetsplikt
- Bilforfølgelse og torpedering
- Korrupsjon er samfunnsskadelig
- Anmeldelser av rasisme
- Politiets bruk av håndjern

2009

- Frihetsberøvelse - hendelser i arrest
- Foretaksstraff
- Saksbehandlingstid
- Riksenheten for polismål
- Kan straffbare handlinger i politiet forebygges?

2010

- Politiets operasjonssentral
- Frihetsberøvelse - politiets aktivitetsplikt når noen er frihetsberøvet
- Misbruk av registeropplysninger
- Når politiet slår
- Seksuell kontakt mellom polititjenestepersoner og parter i straffesaker
- Plikt til registrering av anmeldelser

2011

- Fradømmelse av stilling
- Notoritet om beslutninger i straffesaker
- Korrupsjon i norsk politi
- Politiansattesandel
- Bruk av politiets signatur i privat sammenheng
- Hendelser i arrest

Spesialenheten for politisaker

Telefon: 62 55 61 00

Telefaks: 62 55 61 02

E-post: post@spesialenheten.no

Postadresse: Postboks 93, 2301 Hamar

Etterforskningsavdeling Øst-Norge

Besøksadresse: Grønnegata 82, Hamar

Besøksadresse: Kirkegata 1-3, Oslo

Etterforskningsavdeling Vest-Norge

Besøksadresse: Slottsgaten 3, Bergen

Etterforskningsavdeling Midt-Norge og Nord-Norge

Besøksadresse: Kongens gate 30, Trondheim

Avdelingskontorene er bemannet med etterforskere som ofte vil være ute på oppdrag. Besøkende bør gjøre forhåndsavtale om besøk. Alle avdelingene kan kontaktes på oppgitt telefonnummer og e-postadresse.

www.spesialenheten.no